

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Martin Rejmíš

Gaullismus a evropská integrace

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: Martin Rejmíš

Vedoucí práce: Michel Perottino, PhD.

Oponent práce: PhDr. Ondřej Matějka

Datum obhajoby: 16. června 2008

Hodnocení: velmi dobře

Bibliografický záznam

REJMÍŠ, Martin. *Gaullismus a evropská integrace*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008. 51 s. Vedoucí diplomové práce Michel Perottino, PhD.

Anotace

Bakalářská práce „Gaullismus a evropská integrace“ pojednává o francouzském politickém a myšlenkovém proudu, který reprezentoval symbol odboje za druhé světové války a zakladatel Páté francouzské republiky Charles de Gaulle, a o tom, jak vznikla nová tradice postoje Francie vůči evropskému integračnímu procesu. Věnuje se tomu, jak gaullismus ovlivnil tento proces a nakolik zanechal ve francouzské zahraniční politice dosud živý odkaz v oblasti vytváření jednotné Evropy. Zároveň sleduje proměnu samotného gaullismu a jeho představitelů tváří v tvář změnám v mezinárodních vztazích a dalšímu vývoji evropské integrace během poslední čtvrtiny dvacátého století.

Annotation

Bachelor thesis „Gaullism and European integration “ deals with a specific French political thought, which was represented by the symbol of resistance during the Second World War and the founder of the Fifth republic Charles de Gaulle. Then it inquires in new French tradition concerning its attitudes in face of the European integration process. Finally this work deals with the way in which Gaullism influenced that process and to what extent it has left a still living heritage in the French policy towards Europe. At the same time there is an observation of the manner how several changes in international relations and the progression of the European integration in the last quarter of the twentieth century changed the Gaullism and its representatives.

Klíčová slova

Francie, Evropa, integrace, gaullismus, nezávislost, mocnost

Keywords

France, Europe, integration, gaullism, independence, power

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. 5. 2008

Martin Rejmíš

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce panu Perottinovi za ochotu, trpělivost a cenné rady při poskytování konzultací a studijních materiálů.

Obsah

Úvod	8
1. De Gaulle, gaullismus a Evropa	11
1.1 Definice gaullismu	11
1.2 Gaullistické principy v zahraniční politice.....	13
1.2.1 „Grandeur“	14
1.2.2 Nezávislost	15
1.2.3 Suverenita.....	17
1.3 De Gaulle a poválečná Evropa.....	18
1.3.1 Jaká Evropa?.....	19
1.3.2 Gaullismus v opozici	20
2. Gaullistická republika a evropská integrace.....	22
2.1 De Gaulle u moci: založení nové „tradice“	22
2.1.1 Společný trh a Společná zemědělská politika.....	23
2.1.2 Postoj k politické integraci	24
2.1.3 Cestou odporu	28
2.2 Po odchodu de Gaulla: od kontinuity k přehodnocení.....	32
2.2.1 Pompidou – změna či kontinuita?	32
2.2.2 Negaullističtí prezidenti u moci	33
2.2.3 Jacques Chirac – rozporuplné dědictví	36
3. Odkaz gaullismu v evropské politice Francie	39
3.1 Stále živá tradice?.....	39
3.1.1 Legitimita a autorita gaullismu	40
3.1.2 Mocenské a jiné ambice	41
3.2 Gaullismus jako univerzální vzor.....	43
Závěr.....	46
Résumé.....	48

Použitá literatura	49
Knihy:.....	49
Články a analýzy:	50
Internetové zdroje:	51

Úvod

Téma práce bylo zvoleno na základě autorova zjištění, že danému francouzskému politickému proudu - pojmenovanému podle svého duchovního otce generála Charlese de Gaulla – se zatím nedostalo mezi odbornou produkcí v českém prostředí přílišné pozornosti. Přitom se jedná o téma ve Francii stále aktuální a pro pochopení postoje Páté francouzské republiky k procesu evropské integrace, podle mého názoru, hodné podrobnějšího zkoumání. Nespokojím se přitom pouze s konstatováním, gaullistická politika zásadně ovlivnila podobu evropského integračního procesu.¹

Gaullismem se míní jednak politická filozofie nejvýraznějšího francouzského státníka druhé poloviny 20. století a jednak politické hnutí, které generálu de Gaullovi pomáhalo jeho ideje naplňovat a po jeho smrti udržovat vytvořené hodnoty a instituce. Gaullisty potom rozumíme osoby, které s de Gaullem spolupracovaly a poté se snažily, případně stále snaží, navazovat na jeho odkaz. Naproti tomu pojem evropská integrace zde vystihuje proces sjednocování nejprve západní části kontinentu po druhé světové válce, který se z původně šestičlenného Evropského společenství uhlí a oceli vyvinul v dnešní Evropskou unii se sedmadvaceti členskými státy a řadou společných institucí.

Cílem práce bude nejprve sledovat vzájemný vliv de Gaullovy zahraniční politiky a procesu evropského sjednocování, které měly celou řadu třecích ploch, a poté nalézt odpověď na otázku, zda de Gaullovy myšlenky ohledně tohoto projektu našly pevné místo v evropské politice Páté republiky a zda zůstávají dodnes nějakým způsobem aktuální. Vycházím přitom z premisy, že gaullismus ztělesňoval v první řadě jistou formu umírněného nacionalismu, jehož cílem bylo zajistit Francii trvalé mocenské postavení, které v předcházejícím období ztratila. Právě proto se gaullistická zahraniční politika ocitla v rozporu s dosavadním vývojem evropské integrace, která směřovala k nadnárodní struktuře se všemi složkami normálního státu.

Práce je rozdělena do tří částí. První z nich je teoretického charakteru a snaží se najít vedle definice gaullismu i hlavní principy gaullistické zahraniční politiky a aplikovat je na krystalizaci de Gaullova postoje k projektu evropského sjednocení. Druhá část je ryze popisná a sleduje chronologicky, jakou politiku vedl přesně de Gaulle vůči integračnímu procesu, když se dostal k moci a díky novému ústavnímu postavení

¹ V krátké kapitole s názvem Gaullismus a evropská integrace, která tvoří jinak výjimku v česky psané literatuře, to tvrdí Běla Plechanovová. Viz Plechanovová, Běla, Fidler, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941 – 1995*. ISE, Praha 1997, str. 121.

prezidenta držel kurs zahraniční politiky Francie ve svých rukou. Za účelem vyústění práce v třetí, analytickou část je tato prostřední kapitola rozdělena do dvou podkapitol, z nichž první se zabývá obdobím vlády samotného de Gaulla a novou „tradici“, kterou v evropské politice Páté republiky nastolil, druhá potom pojednává o tom, jak se k tomuto dědictví stavěli následující prezidenti, ať již byli členy gaullistického hnutí či ne. V poslední kapitole se pokusím vysvětlit, jaký vliv a proč podle mého názoru dodnes gaullistická „tradice“ na evropskou politiku Francie má a co naopak změněná mezinárodní politická situace a s ní spojený vývoj evropské integrace, směrem odporujícím původním gaullistickým zásadám, pro samotný gaullismus dnes znamená.

Co se týče použité literatury, vycházím především ze sekundární francouzské literatury zabývající se gaullismem a zahraniční politikou Páté republiky. Za základní díla považuji hutnou syntézu celé historie gaullismu z pera Serge Bersteina² a často citovanou studii Jeana Toucharda o gaullismu v letech 1940-1969.³ Zajímavé postřehy nabízí také publicista Jean Lacouture ve své trilogii o de Gaullovi, z níž jsem se zaměřil na třetí svazek *Le souverain, 1959-1970*.⁴ Snahou o objektivní, i když stručný pohled na gaullismus jako celek mě zaujala i kniha *De Gaulle, le gaullisme et les gaullistes*.⁵ Z literatury pojednávající o gaullistické zahraniční politice jsem se nejvíce opřel text Pierra Melandriho⁶ a do určité míry i o knihu Danielle Bahu-Leyser, jejíž některé závěry mi však připadají poněkud stranické.⁷ Vše bylo potom nutné doplnit obecnější díla na téma francouzské zahraniční politiky po roce 1945 a historie evropské integrace, mezi nimiž jsem se nejvíce inspiroval v knihách J. Dalloze, Charlese Zorgbiba a autorské dvojice Serge Berstein a Pierre Milza. Pro aktuální otázky gaullismu jsem čerpal inspiraci z kratších textů v odborných periodících a seriózním tisku.⁸ Ostatní díla jsem použil pouze doplňkově k vybraným kapitolám. Výhradní zastoupení francouzských autorů mezi použitými tituly je dáno zejména absencí česky psaných relevantních prací a také možností přístupu do univerzitních knihoven ve Francii, který jsem během přípravy této práce měl.

² Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme*. Perrin, Paris 2001.

³ Touchard, Jean. *Le gaullisme 1940-1969*. Éd. du Seuil, Paris 1978.

⁴ Lacouture, Jean. *De Gaulle Tome 3. Le souverain, 1959-1970*. Seuil, Paris 1990.

⁵ Morelle, Chantal. *De Gaulle, le gaullisme et les gaullistes*. A. Colin, Paris 1998.

⁶ Melandri, Pierre. Le Général de Gaulle, la construction européenne et l'Alliance atlantique. In: Barnavi, Élie, Friedländer, Saül (eds.). *La Politique étrangère du général de Gaulle*. Presses universitaires de France, Paris 1985, str. 90-118.

⁷ Bahu-Leyser, Danielle. *De Gaulle, les Français et l'Europe*. Presses universitaires de France, Paris 1981. Stranickými závěry mám na mysli podle mého názoru nekritický přístup k některým generálovým krokům, které naprostá většina ostatních autorů interpretuje často zcela odlišně.

⁸ Viz seznam použité literatury.

Plně si uvědomuji, že problematika, kterou jsem zde nastolil, by si vyžadovala hlubší pojednání, a to i o jednotlivých dílčích problémech, na základě pečlivého studia pramenů a dalších materiálů. Ve své práci se nicméně pokusím prokázat, že dané téma je stále aktuální, když přinejmenším ve Francii vyvolává i v současnosti živou debatu. Pečlivější zkoumání gaullismu a jeho odkazu ve francouzské zahraniční, potažmo evropské politice má podle mého názoru smysl a svou bakalářskou prací bych rád toto tvrzení podpořil.

1. De Gaulle, gaullismus a Evropa

1.1 Definice gaullismu

Definicí gaullismu existuje celá řada a vznikají neustále ode dne „zrození“, tedy 18. června 1940, kdy dosud nepříliš veřejně známý generál Charles de Gaulle pronesl z Londýna rozhlasový projev, vyzývající k odporu proti Německu a kolaborantskému režimu maršála Pétaina. Primárním rysem gaullismu je tedy odmítnutí porážky a ponížení Francie. Během války pak de Gaulle, coby vůdce v exilu zformované Svobodné Francie, jemuž podléhal i domácí odboj, dosáhl silné pozice a stanul tak po osvobození od nacistů v čele Prozatímní vlády. Z tohoto titulu se pokusil prosadit svůj model řízení státu, spočívající především v silné exekutivě na úkor oslabení moci parlamentu, což se mu však nepodařilo. Proto se stáhl z politické scény a pouze kriticky vystupoval vůči vládám Čtvrté republiky, která se postupně dostala do natolik hluboké krize, že v roce 1958 musela de Gaulla sama znovu povolát k moci. Generál tak mohl na základě své nezpochybnitelné historické legitimacy vytvořit politický systém podle vlastních představ - tedy Pátou francouzskou republiku - a poté stát v jeho čele coby prezident se širokými pravomocemi.

Celý komplex idejí, jenž gaullismus představuje, nevznikl až za druhé světové války. Je však velmi pravděpodobné, že nebýt možnosti stát se symbolem obrany republikánských tradic a odporu vůči porážce, těžko by kdy mohl být přímo spojen s politikou Francie a následně studován ve všech svých aspektech. V každém případě je nutné si uvědomit, že muž-voják z nejmladší generace účastníků boje v první světové válce, vychovaný ještě v duchu 19. století a pocházející z vlastenecké, katolické a spíše chudé rodiny, měl specifický pohled na svět. Mnohé úvahy vojensko-politického a strategického charakteru publikuje de Gaulle již v meziválečném období, přičemž hlavně jeho teze o významu obrněných divízi zůstaly pohříchu opomenuty.⁹ Zásadní je však jeho víra v historickou velikost Francie, která by mohla být permanentně světovým hegemonem, kdyby nepodléhala častým vnitřním rozporům. Ustanovení stabilního politického režimu, jenž by tento problém v mezích demokracie eliminoval, se tak stává hlavním de Gaullovým cílem.

⁹ Mezi nejvýznamnější díla patří *Le fil de l'épée* z roku 1932 a *La France et son armée* vydaná roku 1938.

Tradiční ostré štěpení francouzské společnosti na levicově a pravicově orientované skupiny (nebo, chceme-li, stoupence republiky proti zastáncům monarchie), trvající již od revoluce roku 1789, se de Gaulle snažil všemožně překonat. Vyjadřoval především odpor k politickým stranám způsobujícím nestabilitu vlád, prosazoval silný stát vedený nadstranickým prezidentem se širokými pravomocemi, v ekonomice kombinoval tržní hospodářství se státními zásahy. Pravici lákal gaullismus snahou obnovit autoritu státu i mocenské postavení Francie ve světě, levici zase výzvami k občanské participaci či přiznáváním práva národů na sebeurčení.¹⁰ Nejsvětějším účelem bylo „rassemblement“ - sjednocení francouzského národa pro blaho celé země. K dosažení tohoto sjednocení měla sloužit i aktivní zahraniční politika, směřující k povznesení Francie zpět na pozici významného aktéra v mezinárodních vztazích, z čehož by těžila celá společnost.

Legitimitu si de Gaulle nechával potvrzovat zejména prostřednictvím referend (za něž v podstatě považoval i legislativní volby) a přímé volby hlavy státu. I proto bývá gaullismus některými autory nazýván svého druhu bonapartismem, což u jeho nepřátel vedlo k šíření obav z možného vzniku diktatury.¹¹ Jak se však ukázalo, tato cesta byla natolik vhodná k řešení problémů francouzské společnosti druhé poloviny 20. století, že systém vytvořený jejím autorem vydržel fungovat již padesát let a hnutí hlásící se k odkazu gaullismu zůstává stále významným myšlenkovým proudem ve společnosti.

Dodnes se vede spor o to, zda lze gaullismus nazývat ideologií. Sám generál se proti tomu ostře stavěl a záměrně nevytvářel žádné přesné definice. Hovořil pouze o „principech“, mezi nimiž nejdůležitější úlohu hrál pragmatismus – ten považoval de Gaulle za jediný racionální postoj, jelikož byl přesvědčen, že historie je pouze dílem náhody;¹² nad tradiční dělení levice-pravice se povznášel voláním po sdružení (rassemblement) celého francouzského národa; coby jedinou trvalou doktrínu označoval svoji „určitou představu o Francii“ („certaine idée de la France“)¹³, která však byla kompatibilní s různými praktikami. Proti ztotožnění s opravdovou moderní ideologií hovoří i fakt, že gaullismus neoperuje s přesnou vizí světa a organizace společnosti,

¹⁰ Morelle, Chantal. *De Gaulle, le gaullisme et les gaullistes*. A. Colin, Paris 1998, str. 89.

¹¹ Za bonapartistické (podle Napoleona I. Bonaparta a jeho synovce Ludvíka Bonaparta) bývají ve Francii označovány tendence zavést autokratickou kontrarevoluční vládu, opírající se o silnou armádu a byrokratický aparát a snažící se vyvolávat dojem demokratičnosti například právě konáním referend.

¹² Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme*. Perrin, Paris 2001, str. 7.

¹³ Vyslovením této myšlenky začínají první de Gaullovy paměti *Mémoires de guerre*.

s žádným dogmatem, omezuje se pouze na jednu zemi a zakládá se na názorech jediného muže, případně jejich různých interpretacích.¹⁴

Z toho vychází i zásadní rozpor – zda byl gaullismus pouze originálním způsobem vládnutí jedné charismatické osobnosti anebo vytvořil trvalý politický a myšlenkový proud ve francouzské společnosti.¹⁵ Z dnešního pohledu se zdá, že navzdory značnému rozštěpení a různým proměnám skupin hlásících se k odkazu generála de Gaulla lze gaullismus považovat za etablovaný a v podstatě institucionalizovaný proud,¹⁶ přestože se neustále nabízí otázka „co by tomu řekl generál?“, a to především vzhledem ke značné normalizaci „gaullistických“ stran ve smyslu klasické evropské pravice, jež začala pod tlakem okolností probíhat záhy po jeho odchodu.

Konkrétněji můžeme identifikovat přinejmenším tři odnože gaullismu, které se konstituovaly od sedmdesátých let minulého století: pravicový (neo)gaullismus, reprezentovaný nejdříve G. Pompidouem a posléze J. Chiracem, který se výše zmíněným způsobem odklonil od tradičního gaullismu především v otázkách ekonomického liberalismu a podpory evropské integrace; dále tzv. „sociální a vlastenecký“ gaullismus, zastupovaný např. P. Séguinem či N. Dupont-Aignanem, který nejvíce ctí gaullistické tradice bráněním nezávislosti, suverenity a světového postavení Francie, stejně jako určitý sociálně-demokratický reformismus; a nakonec „levicový“ gaullismus, jehož představitelé jako L. Vallon či R. Capitant se hlásí ke gaullistické verzi „třetí cesty“ mezi kapitalismem a socialismem, spočívající především v rozdělení kapitálu podniků mezi jejich zaměstnance.

1.2 Gaullistické principy v zahraniční politice

Hlavním cílem gaullistické zahraniční politiky bylo dostat Francii opět na pozici světové mocnosti, kterou definitivně ztratila rychlou kapitulací před Hitlerem. V de Gaullově pojetí dějin měla Francie postavení „velkého národa“, jenž si vydobyl trvalé místo mezi největšími mocnostmi světa. Koncept „grandeur“ (velikosti Francie) byl originální, propracovanou myšlenkou de Gaulla, jež se stala vzorem, nebo

¹⁴ Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 7.

¹⁵ Cointet, Michel. Le Gaullisme. In: Sirinelli, Jean-François (éd.). *Dictionnaire historique de la vie politique française au XXe siècle*. PUF, Paris 2003, str. 524.

¹⁶ Etablovaný ve smyslu zakořenění de Gaullových názorů z různých oblastí coby určité nové myšlenkové tradice ve francouzské společnosti; institucionalizovaný díky stále trvajícím režimům, který vytvořil, a také klíčovými politickým stranám, jež postupně (i když čím dál volněji) na gaullismus navazují.

přínejmenším referenčním bodem, všech dalších generací francouzských politiků. Vedle ní mezi základní principy patří nezávislost, umožňující mimo jiné politiku „volných rukou“, dále usilování o světový mír a také primát národní bezpečnosti, jež je základem suverenity státu.¹⁷

Je příznačné, že právě zahraniční politika patří mezi oblasti, kde měl de Gaulle trvalou podporu většiny francouzské veřejnosti.¹⁸ Nejen proto si gaullistické principy v zahraniční politice zasluhují delší rozbor.

1.2.1 „Grandeur“

Tento koncept se stal celkově jedním z hlavních atributů gaullismu. Představy o zachování „velikosti“ Francie ve jménu historických tradic provázely de Gaulla minimálně od porážky v červnu 1940, avšak po druhé světové válce se ukázaly jako těžko realizovatelné. Jen skutečně vítězné velmoci měly prostředky k tomu, aby hrály významnou úlohu na mezinárodní scéně. Gaullismus tak neodmyslitelně provází odmítnutí smířit se s poválečnou rovnováhou sil a „duchem Yalty“, který vnímá jako řízení světa Spojenými státy, Velkou Británií a Sovětským svazem.¹⁹ Francie je však přeci jedním z nejvýznamnějších národů historie a její místo mezi světovými velmocemi zůstává přirozené, proto by neměla rezignovat na snahu rozhodovat i nadále o chodu událostí globálního rozměru.²⁰

Uplatňování politiky „grandeur“ mělo za následek výrazné posílení národního sebevědomí Francouzů a zároveň pochopitelně řadu kritik hovořících o přehnaném nacionalismu. Podle de Gaulla však ani jinou politiku Francie razit nemohla, chtěla-li si vůbec uchovat naději na znovuzískání významnějšího postavení a vlivu na světové dění. Pojmem „grandeur“ se hluboce zabýval americký politolog Philip G. Cerny, který mimo jiné došel k závěru, že tato politika je daleko spíše symbolickým pojmem, spojeným s jistou koncepcí národního zájmu, než nějakým agresivním, anachronickým nacionalismem, který by měl za cíl zásadně rozšířit francouzskou moc. Při hlubším

¹⁷ Touchard, Jean. *Le gaullisme 1940-1969*. Éd. du Seuil, Paris 1978, str. 197.

¹⁸ Na otázku, zda jsou spokojeni či nespokojeni s de Gaullovou zahraniční politikou, odpovídalo opakovaně v 60. letech přes 50% dotazovaných kladně, zatímco podíl nespokojených zůstal pod 20%. Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 295.

¹⁹ Tamtéž, str. 293.

²⁰ Francouzi používají pro identifikaci svého národa teritoriální princip, podle něhož národ tvoří lidé žijící na území daného státu. Proto se (nejen u de Gaulla) často setkáme s formulací „Francie je velký národ...“.

pohledu se podle Cernyho dá mluvit o snaze zvýšit význam Francie v globálním měřítku bez podstupování přílišných rizik a ničení fungujících vazeb s jinými státy, přičemž je třeba vidět právě dvě roviny této politiky – jedné revizionistické směrem k postavení Francie ve světě, druhé domácí, jež má sjednotit francouzský lid pod jednou vyšší myšlenkou a posílit jeho sebevědomí.²¹

Potenciální překážkou politiky „grandeur“ mohl být již nezastavitelný proces dekolonizace, díky němuž Francie nejen fyzicky, ale i symbolicky ztrácela na své velikosti. De Gaulle však brzy pochopil, že bránění tomuto procesu za každou cenu by mohlo Francii nejen v mnoha směrech vyčerpat, ale především zkompromitovat na mezinárodní scéně, což by v konečném důsledku bylo pro uplatnění „grandeur“ ještě horší.²² Navíc permanentní zdůrazňování historické trvalosti národa implikovalo logicky i podporu práva etnik na sebeurčení. To se rovněž stalo nedílnou součástí gaullismu, který tak postupně upevnil svou orientaci na získání co nejširší nezávislosti na velmocích i ostatních zemích, na posílení národní suverenity a na budování velikosti Francie na základě dominantního postavení v Evropě, což znamenalo právě i mezi dvěma supervelmocemi.

1.2.2 Nezávislost

Pojem nezávislosti je v gaullistickém podání složen z několika oblastí, každopádně tvoří společně s konceptem francouzské velikosti základ zahraniční politiky Páté republiky. Pro gaullismus má nezávislost klíčový význam, protože implikuje jednak odpor k jakékoli supranacionalitě, tedy nadnárodním strukturám omezujícím svobodné rozhodování Francie, a zároveň odmítá hegemonii supervelmocí, díky níž je nejen francouzský vývoj přidušen. Koncept nezávislé Francie přitom de Gaullovo strategické uvažování provázel již v meziválečném období: nikoliv ústup z pozic, neutralita či izolace, ale dynamický postup k autonomii a pozitivnímu vlivu Francie na světové dění byl již tehdy jádrem gaullismu.²³

Na evropský integrační proces mělo pak chování Francie v tomto duchu pochopitelně také vliv. Na jedné straně totiž de Gaulle hlásal odpor ke všem

²¹ Cerny, Philip G. *The Politics of grandeur : ideological aspects of de Gaulle's foreign policy*. Cambridge university press, London ; New York ; Melbourne 1980, str. 2-7.

²² Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 297. V tomto ohledu bývá často citován generálův projev v Brazzaville, vyslovený již v roce 1944 na konferenci o budoucnosti francouzských kolonií v Africe, v němž de Gaulle předjímá práva místních obyvatel na větší autonomii a podílení se na řízení státu.

²³ Cointet, Michel. *Le Gaullisme...*, str. 526.

nadnárodním organizacím v čele s OSN, což nutně ovlivnilo postoj Francie k prohlubující se ekonomické a politické integraci. Na druhou stranu se rozhodl prosazovat své zahraničně-politické zájmy právě skrze sílící a soběstačnou Evropu, čímž doufal dosáhnout rozbití bipolárního uspořádání světa, které se prosadilo navzdory jeho přáním záhy po druhé světové válce.

Právě nezávislé postavení mezi dvěma ideologicky nepřátelskými bloky bylo de Gaullovým snem. Prvořadým cílem se tudíž stává politická, vojenská, ekonomická a nakonec i kulturní emancipace od USA, spojená s diplomatickou nezávislostí ve smyslu samostatného navazování vztahů se Sovětským svazem a jeho satelity, zvláštních poměrů se zeměmi třetího světa, podpory národů v právu na sebeurčení atd. Gaullismus neusiluje pouze o získání volných rukou („mains libres“) pro politické směřování Francie, ale vystupuje i proti zbytečnému vměšování se velmocí do vnitřních záležitostí jednotlivých států. Francie coby přední aktér na mezinárodní scéně nese „globální odpovědnost“²⁴ a měla by vystupovat i jako prostředník při řešení sporů mezi státy.

Rozpuštění dvou světových bloků skrze posílení a osamostatnění jednotné Evropy mělo v de Gaullově pojetí zcela kontinentální rozměr. Proto hovořil o „Evropě od Atlantiku po Ural“ a potřebě vybudovat „evropskou“, tedy na nikom nezávislou Evropu, přičemž za stejně automatický fakt jako vymanění východoevropských států ze sovětského vlivu považoval i postavení Velké Británie mimo tento celek. Zmýlil se však již v samotném předpokladu, že i jeho západoevropští partneři upřednostní nezávislost na USA před vlastní bezpečností a francouzský dominantní vliv na kontinentě jim bude příjemnější než hegemonie Američanů.²⁵

Přestože národní státy byly pro de Gaulla základními a jedinými jednotkami v mezinárodní politice, nebránil se politické unii mezi členy Evropských společenství, představoval si ji však jako koncert mocností typu 19. století a počítal s vůdčím postavením Francie v takovém uskupení. Kýžené nezávislosti by tak dosáhla Francie skrze Evropu a zároveň Evropa pod vedením Francie.

²⁴ Touchard, Jean. *Le gaullisme...*, str. 197.

²⁵ De Gaulle se tak dostal do rozporu se zakladateli poválečné sjednocené Evropy, kteří ji považovali za levý břeh atlantického celku inspirovaného a vyzbrojeného Spojenými státy. Viz Lacouture, Jean. *De Gaulle Tome 3. Le souverain, 1959-1970*. Seuil, Paris 1990, str. 313.

1.2.3 Suverenita

Nezávislost a autonomie v rozhodování souvisí se třetím silně artikulovaným principem gaullistické zahraniční politiky – národní suverenitou. Odtud onen zarytý odpor k jakýmkoliv nadnárodním strukturám, ať již ekonomického, politického či vojenského charakteru. Aby Francie dosáhla opět významného postavení ve světě a naprosté nezávislosti, nemohla strpět žádné přenášení kompetencí na vyšší než národní úroveň, kde by hrozilo potlačení jejích vlastních zájmů.

Zcela nekompromisní byl de Gaulle v otázce národní obrany, kterou považoval za esenci svrchovanosti každého státu.²⁶ Na rozdíl od některých jiných oblastí politiky zde svůj postoj nikdy nepřehodnotil, což nejspíš vycházelo z jeho životních zkušeností nabytých ve francouzské armádě, a neustále trval na tom, že každý stát si má svoji bezpečnost zajišťovat výhradně sám. Proto navázal na vojenský jaderný program Čtvrté republiky, aby co nejdříve získal pro Francii vlastní atomovou zbraň, díky níž by se nemusela spoléhat na Spojené státy a byla schopna se sama účinně bránit.²⁷

Udržení naprosté suverenity je sice jedním z pilířů gaullismu, ale pochopitelně jde značně proti duchu evropského integračního procesu. Aby však Francie mohla dosáhnout svých výše jmenovaných zahraničně-politických cílů, potřebovala být stále vůdčí silou jednotného evropského bloku a ne stát mimo něj, což by pro ni především z ekonomického hlediska bylo krajně nevýhodné. Proto de Gaulle o vystoupení z Evropských společenství nikdy vážně neuvažoval. Nicméně hned po svém nástupu k moci nastolil otázku suverenity tím, že navrhl vlastní plán politické unie národních států s cílem potlačit význam nadnárodních institucí. Byl tak prvním státníkem členské země snažícím se brzdit proces předávání kompetencí na evropskou úroveň, který se doposud všem zdál logický, a vytvořil tak zásadní precedens pro další vývoj celého společenství.

* * *

Gaullismus u moci mimo jiné přinesl také nový styl při vedení zahraniční politiky: velkou důležitost přikládal zahraničním cestám a symbolickým gestům v jejich průběhu, rovnocenně přitom přijímal všechny návštěvy; symbolický mezinárodní význam se

²⁶ Morelle, Chantal. *De Gaulle, le gaullisme...*, str. 47.

²⁷ De Gaulle sdílel také postupně se šířící názor, že USA by v případě sovětské agrese nebránily Evropu jadernými zbraněmi a starý kontinent by se tak stal pouze bojištěm mezi dvěma nukleárními velmocemi. Viz např. Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 298.

snažil přiznávat všemu, co se dohodne v Paříži; v neposlední řadě zavedl rituál tiskových konferencí, během nichž často deklaroval zásadní postoje k mezinárodním otázkám a přímo oznamoval nové politické kroky.²⁸

Stejně jako v případě domácího konstitučního uspořádání, ani zahraničně-politické ambice gaullismu neměly šanci být uplatněny bezprostředně po roce 1945. Na začátku šedesátých let však již byla situace pro de Gaulla, který v nové ústavě zajistil prezidentovi výhradní právo na řízení vnější politiky, příznivější. Praxe generálovy vlády potom zakotvila jednu trvalou linii francouzské zahraniční politiky: uznání alespoň středního významu Francie v mezinárodní politice a vytvoření pozice globálního aktéra s realistickým přístupem a jasnou vizí.²⁹ Nicméně je nutné dodat, že naplňování principů „grandeur“, nezávislosti a suverenity mělo vždy mírový charakter, nikdy se nesnažilo prosazovat násilím, ani nejevilo známky expanzivních snah.

1.3 De Gaulle a poválečná Evropa

Jakkoliv měla evropská politika podle de Gaulla tvořit pouze součást světové politiky nezávislé, silné a suverénní Francie, musela být i pro něj po skončení druhé světové války, jedním z hlavních témat. S obecně silnou vůlí zajistit nějakým způsobem trvalý mír a zároveň hospodářskou obnovu kontinentu, který během třiceti let vyvolal dva globální konflikty s katastrofálními následky a ztratil přitom své vůdčí postavení ve světě, se vůdce Svobodné Francie ztotožňoval. Svědčí o tom i slavná věta z jeho Válečných pamětí: „Evropa nebude moci najít rovnováhu a mír jinak než skrze sdružení Slovanů, Germánů, Galů a Latinů.“³⁰

Jistý typ unie evropských států, vedoucí k zajištění míru, bezpečnosti a prosperity, díky němuž by Francie mohla získat zpět svoji ztracenou moc a hrdost, byl pochopitelně kompatibilní s de Gaullovými představami o řešení vzniklé situace. Tyto představy byly však hluboce poznamenány dobou, kdy se formovala základní názorová východiska jejich nositele v oblasti mezinárodních vztahů, tedy ještě před první světovou válkou. Proto se gaullismus začal brzy rozcházet s federalistickými myšlenkami, které již během války a ještě více tváří v tvář realitě počínající Studené války převažovaly

²⁸ Touchard, Jean. *Le gaullisme...*, str. 202.

²⁹ Bozo, Frédéric. *La politique étrangère de la France depuis 1945*. La Découverte, Paris 1997, str. 3.

³⁰ Citováno podle: Berstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 3: 1945-1958*. Complexe, Bruxelles 1999, str. 150.

v západoevropském diskursu. Jakou Evropu tedy de Gaulle navrhoval vytvořit a jak se vyrovnával s téměř opačným vývojem v době, kdy opět nebyl u moci?

1.3.1 Jaká Evropa?

Jak uvádí Gérard Bossuat, de Gaulle nechal již od léta roku 1943, kdy se vítězství Spojenců zdálo poměrně jisté, vypracovávat plán evropské politiky Francie po skončení války. Ten se do značné míry shodoval s projekty vytvářenými ve stále ještě okupované Francii, jejichž jádro tvořily ekonomická a vojenská kontrola Německa, dále ústřední role Francie při obnově Evropy a také celní unie se zeměmi Beneluxu, případně i Švýcarskem a Itálií. Zároveň musel reflektovat požadavky některých odbojových skupin volajících po federálním uspořádání západní Evropy. Klíčový problém nicméně spočíval v přístupu k Německu. Mnozí jej chtěli opět co nejvíce potrestat, omezit a rozdělit, přičemž i de Gaulle souhlasil s plánem na okupaci Sárska a Porúří a nezávislý status Porýní a Bavorska.³¹ V březnu roku 1944 navrhl vytvoření západoevropské hospodářské unie obsahující i západní průmyslové oblasti Německa, neseťkal se však s pochopením ze strany ostatních Spojenců. O rok později nabízel Velké Británii spolupráci v zásadních evropských otázkách a vytvoření jakéhosi francouzsko-britského kondominia, stále ovšem trval na separaci Porýní a Porúří.³² Britové nejspíš neměli dostatečnou důvěru ve francouzské úmysly a nemohli také ignorovat postoj Američanů, kteří nepodporovali rozdrobení Německa ani uzavřený evropský hospodářský prostor, jak si to představoval de Gaulle. Generál tak začal čím dál méně chápat Spojené království jako možnou součást spolupracujícího evropského celku a čím dál více jako od starého kontinentu geopoliticky oddělené souostroví.

Co se týče organizace evropského celku, zůstával de Gaulle mimo dva hlavní myšlenkové proudy – federalisty a atlantisty – protože obě koncepce odporovaly jeho zahraničně-politickým záměrům i celkovému pojetí mezinárodní politiky, v nichž zkrátka neexistovala možnost přistoupení na širší závislost na USA či omezení suverenity národních států. Přesto považoval „unii států“ uchráněnou od jakékoli ztráty suverenity za „palčivou nutnost“ pro poválečnou západní Evropu.³³ Jinak by Francie

³¹ Bossuat, Gérard. *L'Europe des Français 1943-1959*. Publications de la Sorbonne, Paris 1996, str. 21-26.

³² Tamtéž, str. 36.

³³ Melandri, Pierre. Le Général de Gaulle, la construction européenne et l'Alliance atlantique. In: Barnavi, Élie, Friedländer, Saül (eds.). *La Politique étrangère du général de Gaulle*. PUF, Paris 1985, str. 90.

nemohla znovu získat ztracený vliv a navíc by nebyl zajištěn nezbytný mír, natož pak nezávislost na nových světových supervelmocích. V každém případě ekonomická spolupráce ve smyslu odstranění cel, určité míry liberalizace a kooperace v důležitých odvětvích byla de Gaullovi blízká, v politické oblasti však neuznával nic jiného než „koncert národů“ typu 19. století. Podobně konzervativní názory zachovával v případě společné obrany, kde přestože toužil po vojensky silné a soběstačné Evropě, zásadně neakceptoval omezení suverenity v národní obraně jednotlivých států.

Změna de Gaullova postoje k Německu a jeho účasti na projektu jednotné Evropy musela, tak jako u ostatních, nastat nejpozději v roce 1949 po vyhlášení vzniku Spolkové republiky Německo a následně Německé demokratické republiky, jež se stala součástí sovětského bloku. Obnova kontinentu na západ od železné opony již byla bez Německa nepředstavitelná, rozdělení jeho teritoria potom nadále nemožné. Tou dobou však již de Gaulle nestál v čele státu a formuloval své názory z opozice vůči nenáviděnému režimu Čtvrté francouzské republiky.

1.3.2 Gaullismus v opozici

V roce 1946 de Gaulle rezignuje na funkci hlavy státu, když se mu nedaří prosadit jeho verzi nového konstitučního uspořádání francouzské republiky. Následně zakládá Sdružení pro Francii (*Rassemblement pour la France – RPF*), de facto první gaullistickou politickou stranu. Nedá se říci, že by dosavadní zahraniční, natož pak evropská politika patřila mezi příčiny generálova nezdaru, avšak bezesporu lze vidět souvislost mezi de Gaullovými „velkými záměry“ („grands desseins“) a nemožností volně je zrealizovat v případě, že exekutivní moc není pevně v rukou jedné osoby či úzké skupiny osob. Generál byl jistě přesvědčen, že následkům stranických hádek na půdě parlamentu, destabilizujícím každou vládu, nemohla uniknout ani oblast zahraniční politiky. Zčásti snad proto, aby tuto skutečnost dokazoval, zčásti protože s vnější politikou nového režimu často z duše nesouhlasil, vystupoval de Gaulle, kromě vnitropolitických témat, ostře kriticky i proti většině vládních kroků na mezinárodní scéně, přičemž snad nejvíce právě v evropských záležitostech. Nastavené směřování západoevropské integrace, inspirované převážně „federalistou“ Jeanem Monnetem, u jehož zrodu právě Francie na počátku 50. let stála, bylo totiž ve velkém rozporu s gaullistickými představami o budoucnosti Evropy.

Jestliže bezprostředně po válce se de Gaulle jevil jako celkem horlivý zastánce západoevropského sjednocení, mj. kvůli obraně vůči komunistickému nebezpečí, charakter nastartovaného integračního procesu pro něj byl z důvodu přenášení suverenity a rozhodování na nadnárodní struktury, které momentálně měly pouze technické kompetence, neakceptovatelný.³⁴ Ještě před vyhlášením Schumanova plánu v květnu 1950 však de Gaulle přeci jen operuje s poměrně kompromisními návrhy, když například mluví o všeobecných přímých volbách do shromáždění evropských lidových zástupců, o evropských referendech a ve spojení s touto určitou legitimitou evropských institucí i o delegaci malé části suverenity na nadnárodní úroveň.³⁵ Jak nicméně připomíná Jean Touchard, generálova terminologie v této době trpí určitými nepřesnostmi a konkrétně v případech, kdy mluví o evropské federaci, má na mysli rozhodně spíše organizaci na principu konfederace, kterou přesněji označuje v roce 1952 za „možná poslední šanci pro Západ“.³⁶

Kauza Evropského obranného společenství a jeho zamítnutí během ratifikace ve francouzském Národním shromáždění v roce 1954 je potom velkým vítězstvím gaullistů, dost možná jejich největším úspěchem v opozici vůči veškeré politice Čtvrté republiky. V oblasti suverenity v otázkách národní bezpečnosti však také de Gaulle nikdy svá stanoviska nezměnil. Posílení tímto úspěchem pokračovali generál a jeho stoupenci v kritice rozpouštění národní suverenity a zbavování se pravomocí ve prospěch evropských struktur, které podle nich neměly absolutně žádnou legitimitu k rozhodování o právech a povinnostech členských zemí. Proto ve chvíli, kdy nastupují v roce 1958 náhle k moci, panují mezi zastánci probíhajícího integračního procesu v západní Evropě značné obavy z nadcházejícího vývoje.

³⁴ Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 306.

³⁵ Bahu-Leyser, Danielle. *De Gaulle, les Français et l'Europe*. PUF, Paris 1981, str. 18-19. V této souvislosti mluví Laurent de Boissieu ve své studii *Une certaine idée de l'Europe. Le gaullisme et l'Europe* na internetových stránkách Informačního centra gaullismu o „nadnárodní vsuvce“ („parenthese supranationale“) na počátku období RPF a IV. republiky. Viz <http://www.gaullisme.net/gaullisme-europe.htm>. Staženo 2.4. 2008.

³⁶ Touchard, Jean. *Le gaullisme...*, str. 212. Touchard rovněž připomíná, že v první polovině 50. let některé osobnosti z řad gaullistického hnutí, jako Michel Debré či Gaston Palewski, vypracovávají plány na vytvoření evropské konfederace a dokonce je prezentují jako návrhy zákonů pod hlavičkou parlamentní skupiny RPF.

2. Gaullistická republika a evropská integrace

2.1 De Gaulle u moci: založení nové „tradice“

Generál de Gaulle se chopil moci v nadcházejícím roce po podepsání Římských smluv, jež posunovaly projekt evropské integrace směrem k vyšší nadnárodní organizaci. To bylo pochopitelně neslučitelné s principy nezávislosti a svrchovanosti národních států a gaullisté se také snažili, aby Ústavní výbor prohlásil tyto smlouvy za protiústavní.³⁷ Nicméně vzhledem k palčivějším problémům, které v té době Francii sužovaly (především válka v Alžírsku), sám de Gaulle Římské smlouvy akceptoval a teprve od nich se později odrážel při snahách o revizi sjednocovacího procesu.

Gaullistická republika každopádně zdělila po své předchůdkyni roli klíčového aktéra v rozvoji Evropských společenství a její partneři očekávali s napětím nový zahraničně-politický kurs, protože kupříkladu nový francouzský premiér Michel Debré prohlašoval v souvislosti se založením Společného trhu ještě červenci 1957: „To co vám nabízejí, to je zmizení národa.“³⁸ Přes de Gaullovo mlčení bylo jasné, že francouzská diplomacie začne čím dál silněji zpochybňovat dva základní postuláty dosavadního integračního procesu: nadřazenost supranacionálních konstrukcí nad tradiční mezivládní spoluprací a diplomatickou orientaci západní Evropy na USA.

Před novou francouzskou exekutivou tak stála otázka, jak se popasovat s aktuální situací a zároveň dosáhnout již dříve vytyčených cílů v oblasti zahraniční politiky. Zde zvítězil de Gaullův pragmatismus, když i přes dřívější nesmiřitelnou kritiku Monnetova projektu generál přijal současný stav a rozhodl se jej využít k prosazení národních zájmů. Evropa silná v jednotě (a pod vedením Francie) měla umožnit jeho zemi znovu získat pozici světové mocnosti a zároveň vrazit klín mezi dvě supervelmoci, na nichž by se sama stala nezávislou.

De Gaulle měl, jak již bylo zmíněno, vlastní představu o uspořádání sjednocené Evropy a nyní ji hodlal zrealizovat. Nezastavoval se přitom téměř před ničím a mnohdy si svým jednáním popuzoval zahraniční partnery. Neváhal ani kdykoliv změnit svůj postoj, pokud se naskýkala možnost výhodnějších podmínek pro Francii za dané situace. Tím vytvořil novou „tradici“ evropské politiky Francie, a jelikož podle mnoha autorů,

³⁷ Perottino, Michel. *Francouzský politický systém*. SLON, Praha 2005, str. 212.

³⁸ Touchard, Jean. *Le gaullisme...*, str. 213.

zároveň zásadně ovlivnil charakter Evropských společenství jako celku³⁹, je nutné věnovat nejvýznamnějším de Gaullovým počínům zvláštní pozornost.

2.1.1 Společný trh a Společná zemědělská politika

Římské smlouvy určily datum 1. ledna 1959 za spuštění první fáze Společného trhu. Přístup de Gaulla k tomuto projektu představuje do jisté míry francouzský model pro přijímání dalších etap evropské integrace i v následujících desetiletích.

Pro gaullismus neznamenal vznik Společného trhu nic pozitivního. Ale vzhledem k tomu, že dané smlouvy byly podepsány ještě předchozí vládou, musel přijít na řadu gaullistický pragmatismus a nový režim se situaci přizpůsobil. Koneckonců mohlo být hůř – kdyby se býval prosadil návrh Velké Británie na zřízení zóny volného obchodu v západní Evropě.

Francie tak začala hledat možnosti, jak dosáhnout co nejvýhodnější pozice tváří v tvář „průmyslovému zázraku“ sousedního Německa. De Gaulle považoval za klíčové, aby země vstoupila do projektu se zdravými financemi, a proto sáhnul v prosinci 1958 k devalvaci franku, aby se francouzské produkty mohly stát konkurenceschopnější.⁴⁰ V následujících letech přinesl Společný trh zemím Šestky⁴¹ slušný ekonomický rozvoj, Francii nevyjímaje, což poněkud nelibě nesla Velká Británie, ale to naopak de Gaullovi vyhovovalo.⁴² Bez hospodářského vzestupu by rozhodně nemohl ani uvažovat o naplnění svých dlouhodobých zahraničně-politických cílů.

Aby ještě zvýšil růst francouzské ekonomiky, začal de Gaulle brzy volat také po vytvoření Společné zemědělské politiky, jež by vzhledem k potenciálu francouzského zemědělství znamenala výstup Francie na hospodářský vrchol kontinentální Evropy. Věrný svým zásadám hájení národních zájmů a budování dominantního postavení v rámci Evropských společenství však postupně vytvářel množství obstrukcí, jež mělo v první řadě zamezit posílení nadnárodních evropských institucí na úkor suverenity členských států a pochopitelně také vytvořit co nejlepší

³⁹ Viz například: Plechanovová, Běla, Fidler, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941 – 1995*. ISE, Praha 1997, str. 121-122.

⁴⁰ Dalloz, Jacques. *La France et le monde depuis 1945*. A. Colin, Paris 2002, str. 153.

⁴¹ Šestkou se nazývala skupina států (Francie, Spolková republika Německo, Itálie, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko), které v té době plně participovaly na procesu evropské integrace, který započal v roce 1951 podepsáním smlouvy o založení Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO).

⁴² Generál pak ve svých pamětech rád připomněl výrok britského premiéra MacMillana: „Společný trh, to je kontinentální blokáda“, citováno podle: Bossuat, Gérard. *L'Europe des Français...*, str. 387.

podmínky pro početné francouzské rolníky. V této době tak vzniká jakýsi protekcionistický kult francouzského zemědělce, jenž přetrvává mezi hlavními problémy integrované Evropy dodnes. Zároveň je však navzdory původním očekáváním možné konstatovat, že v ekonomické oblasti se stal de Gaulle pevným stoupcem evropské konstrukce a že bez jeho přičinění by důležité rozšíření Společného trhu i na oblast zemědělství zůstalo dlouho problematickým.⁴³ Jednalo se totiž o otázku nesmírně citlivou, v níž jedině, na čem se mohly členské státy předem shodnout, byla nutnost chránit vnější hranice Společného trhu před levnější produkcí z rozvojových zemí.

2.1.2 Postoj k politické integraci

Jestliže se z de Gaulla stal zastánce fungování a prohlubování Společného trhu, neznamenalo to, že se vytratil jeho odpor k nadnárodním strukturám. Souběžně s aktivní podporou ekonomické spolupráce a integrace zemí Šestky začal bojovat proti delegování dalších pravomocí na úroveň evropských orgánů. Místo toho navrhoval politické sjednocení, které však nechápal jako nadnárodní strukturu rozhodující většinovým hlasováním. Ve smyslu svého chápání fungování mezinárodní spolupráce nemínil politickou unií nic víc než instituci, v níž by suverénní vlády členských států rozhodovaly pouze konsensuálním způsobem o klíčových otázkách unie. Tím v podstatě navazuje na projekty evropské konfederace, jež gaullisté vytvářeli již v první polovině padesátých let. Zamýšlená politická instituce by samozřejmě musela být nadřazena ostatním institucím unie, protože by vzhledem ke své povaze disponovala největší autoritou a rozhodovala by o zásadních společných otázkách. De Gaulle tak mířil proti představám tvůrců Evropských společenství o politické integraci, kteří ji považovali za logickou další etapu po završení integrace ekonomické.

Nejistota a moment překvapení, které přinesl celé západní Evropě na počátku šedesátých let de Gaullův plán politické unie, se staly nadále pevnými součástmi gaullistické politiky vůči Evropě. Jak připomíná Jacques Dalloz, pro de Gaulla představoval moment krize jakýsi způsob vlády – často uměle dramatizoval situaci, aby vytvořil tlak na rychlejší vyřešení daného problému.⁴⁴ Než se však budeme zmíněným plánem detailněji zabývat, je potřeba blíže připomenout a vysvětlit generálův přístup

⁴³ Touchard, Jean. *Le Gaullisme...*, str. 213.

⁴⁴ Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 155.

k politické organizaci celé Evropy a jeho reálné kroky, které v tomto smyslu po nástupu k moci a vnitřní stabilizaci Francie podnikal.

2.1.2.1 „Evropa vlastní“

V de Gaullově klasickém pojetí mezinárodních vztahů je národní stát základní a jedinou trvalou politickou jednotkou. Proto jestliže v květnu roku 1960 prohlašuje, že „Francie chce usilovat o zformování západní Evropy v politické, ekonomické, kulturní a lidské uskupení zřízené pro společnou činnost a obranu...“⁴⁵, nemá na mysli navázat na rozhodnutí signatářů Římských smluv, obsažené v preambuli smlouvy ustavující Evropské hospodářské společenství (EHS), „položít základy čím dál užší unie mezi evropskými národy“⁴⁶ stejným způsobem jako evropští federalisté, kteří na základě solidarity mezi členskými státy chtějí prohloubit nadnárodní ekonomickou strukturu a rozšířit komunitární princip i na další oblasti jako politickou a vojenskou. De Gaulle je sice přesvědčen, že by evropské státy měly spojit síly a vzájemně se přiblížit nejen na poli ekonomického rozvoje, avšak bez toho, aby se jakkoliv smíchaly jejich národní identity. Po nástupu k moci je navíc ještě opatrnější než dříve a prozatím nepřipouští ani model konfederace, zvláště dokud žádné vnější nebezpečí nenutí evropské státy k těsnějšímu spojení.⁴⁷

Aby zastavil proces posilování pravomocí nadnárodních orgánů Evropských společenství, k němuž i díky akceptaci Římských smluv šel vývoj, musel de Gaulle přijít s vlastní alternativou k „technokracii bez vlasti“, jak často nazýval Evropskou komisi a další instituce. Ty podle něj neměly absolutně žádnou legitimitu k tomu, aby diktovaly suverénním státům, co mají dělat. Své pojetí deklaroval jasně v září roku 1960: „Pilíři Evropy musí být státy, jediné jednotky mající právo rozkazovat a moc být poslouchány.“⁴⁸ Princip většinového hlasování v Radě ministrů, který také předpovídaly Římské smlouvy, potom gaullistickým zásadám odporoval možností, že by jedna z členských zemí mohla být přehlasována. V této otázce panovaly i mezi jinými členy EHS pochybnosti, nicméně de Gaulle se stal symbolem lpění na právu veta ve veškerém rozhodování, což podpořil opakovaným uplatňováním tohoto práva.

⁴⁵ Citováno podle: Zorgbibe, Charles. *Histoire de la construction européenne*. PUF, Paris 1993, str. 52.

⁴⁶ Citováno tamtéž.

⁴⁷ Bahu-Leyser, Danielle. *De Gaulle, les Français et l'Europe...*, str. 15.

⁴⁸ Výrok z tiskové konference konané 5. září 1960, Citováno podle: Zorgbibe, Charles. *Histoire de la construction européenne...*, str. 50.

Tezi o neredukovatelnosti a trvalosti národního elementu podporoval de Gaulle také tím, že po mírném zklidnění napětí studené války apeloval na východoevropské země, aby se odpoutaly od sovětského bloku a zapojily se do budování silné a nezávislé Evropy.⁴⁹ Vzhledem k náročnosti dosažení shody mezi dosavadními šesti státy EHS by se takové početné uskupení států s různými politickými kulturami těžko mohlo stát něčím jiným než pro de Gaulla přijatelnou zónou ekonomické spolupráce a koncertem suverénních států. Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 však tuto myšlenku rázně smetla.

De Gaulle po svém nástupu nemeškal a svůj plán politické unie, jejíž vytvoření každopádně považoval za nezbytné pro budoucnost Evropy, předložil ostatním pěti partnerům již na počátku šedesátých let, motivován mimo jiné neúspěšným summitem supervelmocí v Paříži.⁵⁰ Zamýšlel tím včas obrátit kurs sjednocovacího procesu směrem k jednotné, ale minimálně integrované kontinentální Evropě, v níž by Francie přirozeně hrála prim a mohla tak dosáhnout opět světového významu. Vzhledem k rétorice, která představení tohoto plánu předcházela a provázela jej, se vžilo označení „Evropa vlastí“, což lze brát rovněž jako jeden z de Gaullových nenaplněných snů.

2.1.2.2 Fouchetův plán

V únoru roku 1961 byla na konferenci hlav členských států EHS v Paříži ustavena zvláštní mezivládní komise, která dostala úkol vytvořit konkrétní projekt politické unie. Do čela komise se dostal bývalý francouzský velvyslanec v Dánsku Christian Fouchet. O pět měsíců později byla na další vrcholné schůzce v Bonnu přijata deklarace, která pověřovala Fouchetovu komisi pokračovat v projektu s přihlédnutím k požadavkům všech států Šestky. V říjnu téhož roku předložila francouzská strana plán „Unie států“ odrážející přesně de Gaullovu vizi evropské jednoty. Jako nové cíle si tzv. Fouchetův plán kladl spolupráci v oblasti vědy, kultury, zahraniční politiky a obrany, vše samozřejmě při zachování rovnosti a svrchovanosti členských států. Výkonným orgánem měla být Rada nejvyšších představitelů členských států, rozhodující

⁴⁹ V tomto smyslu se jednoznačně vyjadřoval při návštěvě Polska v roce 1967 a Rumunska na jaře 1968. Viz Melandri, Pierre. *Le Général de Gaulle, la construction européenne...*, str. 109. Aby zdůraznil epizodní charakter ideologických režimů, které každý silný národ přestojí, označoval de Gaulle bez výjimky Sovětský svaz za Rusko a jeho obyvatele nejčastěji za Rusy, kteří dočasně žijí v totalitním komunistickém státě.

⁵⁰ Generál se pokusil uspořádat setkání vedoucích představitelů USA a SSSR v polovině května 1960, k usmiřovacímu summitu však nakonec vůbec nedošlo, protože se těsně předtím provalila aféra špionážních letů amerických letadel U-2 nad sovětským územím.

jednomyslně během pravidelných vrcholných setkání; dále mělo vzniknout parlamentní shromáždění s konzultativní funkcí, jehož členy by delegovaly jednotlivé národní vlády; přípravu a aplikaci rozhodnutí Rady měla zajišťovat Evropská politická komise, složená z vysokých funkcionářů ministerstev zahraničí zemí Šestky.⁵¹ Přímou volený evropský parlament nebo částečné postoupení suverenity ve prospěch celku, jež ještě o dekádu dříve de Gaulle navrhoval, byly ty tam. Naopak rozhodnutí Rady politické unie měla být nadřazena Komisi EHS, která by tak de facto přišla o jakoukoliv moc, protože by nadále směla rozhodovat pouze o tom, co by jí hlavy států dovolily.

Proti této první gaullistické iniciativě se hlasitě ozvaly Nizozemsko a Belgie, které tíhly vždy více k nadnárodní integraci – mimo jiné i z obavy před přílišným nárůstem vlivu Francie na kontinentě. Francouzská vláda proto vypracovala tzv. druhý Fouchetův plán, obsahující mírné ústupky v oblasti vazeb na NATO či pravomocí orgánů EHS, který diplomatickou cestou předložila partnerským zemím. Ty jej však znovu odmítly a požadovaly výměnu předsedy mezivládní studijní komise. Christian Fouchet nicméně setrval na svém místě a na začátku roku 1962 přišel s třetí verzí plánu, která k překvapení ostatních neobsahovala již žádné ústupky oproti původnímu projektu a nesla opět známky de Gaullova rukopisu. To vyvolalo vlnu nevole mezi partnerskými státy, mezi nimiž nakonec opět Nizozemí a Belgie vzaly na sebe odpovědnost a definitivně pohřbily francouzský plán v dubnu 1962.⁵²

V jednáních o formě politické unie hrál však roli i nový prvek – postoj ke členství Velké Británie, která během roku 1961 projevila vážný zájem o připojení ke Společnému trhu. I tato otázka zásadně rozdělovala Francii a země Beneluxu. Zatímco de Gaulle považoval Británii za příliš svébytnou a vázanou na USA, nizozemský premiér Luns a jeho belgický protějšek Spaak nechtěli Británii od kontinentu izolovat a ve snaze otupit dominantní snahy Francie požadovali vedle posilování nadnárodních struktur také připojení ostrovní velmoci ke Společenstvím. Paradoxní přitom je, že Britové měli kromě ekonomické spolupráce zájem právě na de Gaullově „Unii států“, nikoliv na federálním uspořádání. Proto generál ostře kritizoval postoj Nizozemců a Belgičanů vzhledem k neslučitelnosti obou požadavků. Zajímavou paralelu k této situaci nabízí Jean Lacouture, když proti sobě staví dvojici

⁵¹ Bahu-Leyser, Danielle. *De Gaulle, les Français et l'Europe...*, str. 18

⁵² Zorgbibe, Charles. *Histoire de la construction européenne...*, str. 54.

K odmítnutí poslední verze Fouchetova plánu došlo přesně dne 17. dubna 1962 na summitu v Paříži.

Paříž-Londýn coby konfederalisty a zbylých pět zemí coby federalisty ve sporu podobném tomu, který probíhal v USA o století dříve.⁵³

Neúspěch Fouchetova plánu v každém případě znamenal obrovské zklamání pro de Gaulle a jeho zahraničně-politické záměry. Často se mluví o promarněné šanci gaullismu, protože zpočátku partnerské státy francouzskou iniciativu vřele vítaly. De Gaullova prudká reakce, kdy prohlašuje: „V této chvíli nemůže existovat jiná Evropa než Evropa států...Dante, Goethe nebo Chateaubriand by Evropě příliš neprospěli, kdyby bývali byli bez vlasti a mysleli i psali v jakémisi integrovaném esperantu“ vyvolala demisi ministrů francouzské křesťansko-demokratické strany MRP, která zastávala tradičně proevropské postoje. Další kritické výroky typu „Takzvaná integrovaná Evropa, v níž by neexistovala žádná politika, by se dostala pod vliv někoho zvenčí, kdo by pro ni jistou politiku měl. Našel by se možná jeden sjednotitel, ale nebyl by z Evropy“⁵⁴, čímž de Gaulle narážel na snahu Spojených států vytvořit velký atlantický celek, vyvolaly ve vztazích mezi zeměmi Šestky značné zhoršení, vedoucí ke ztrátě vzájemné důvěry a vůle po nalezení konsensu.

Z Francie se tak nadále stal zatvrzelý odpůrce a potíživista v pokračujícím procesu evropské integrace, jemuž de Gaullovy kroky přinesly několik krizí. Jasnou příčinou tohoto vývoje přitom bylo právě selhání Fouchetova plánu, který měl charakter Společenství přizpůsobit gaullistickým představám.⁵⁵

2.1.3 Cestou odporu

Jelikož ke svým záměrům nenašel francouzský prezident mezi západoevropskými partnery podporu, nastoluje politiku neústupné obrany francouzských zájmů v evropských instancích, která získává formu diktátu a vytváření obstrukcí. Německý kancléř Adenauer má sice generálovi podobné názory, sklízí za to však na domácí scéně kritiku, která vrcholí vtělením kontroverzní preambule do textu smlouvy o přátelství Francie a Německa v lednu 1963, jež míří proti gaullistickým nadějím.⁵⁶ Ve stejném

⁵³ Lacouture, Jean. *De Gaulle Tome 3. Le souverain...*, str. 323.

⁵⁴ Citováno podle: Melandri, Pierre. *Le Général de Gaulle, la construction européenne...*, str. 98.

⁵⁵ I mezi samotnými gaullisty panuje přesvědčení, že právě selhání plánu „Unie států“ stojí za rozdílem mezi gaullistickou zahraničně-politickou doktrínou a de Gaullovou pozdější skutečnou politikou. Viz <http://www.gaullisme.net/definition-gaullisme.htm>, staženo 2.5.2008.

⁵⁶ Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 308-309. Elysejská smlouva, jak byl dokument pojmenován, sice měla podobu jakéhosi bilaterálního Fouchetova plánu, avšak v preambuli byly evokovány úzká spolupráce Evropy se Spojenými státy, společná obrana v rámci NATO či přijetí Británie do Evropských společenství, což zásadně odporovalo představám dvojice de Gaulle-Adenauer.

roce navíc Adenauer z politiky odchází a de Gaulle zůstává jakoby „sám proti všem“. Mezi nejvýznamnější počiny na evropské scéně ve zbylých letech jeho vlády pak bezesporu patří dvojnásobné odmítnutí přistoupení Velké Británie a tzv. politika „prázdné židle“, kterou praktikuje v reakci na novou snahu zvýšit pravomoci Evropské komise a zavést princip většinového hlasování.

2.1.3.1 Veta vstupu Velké Británie

Motivace de Gaulla k nevstřícnému postoji vůči zapojení Velké Británie do evropské integrace byly různé a vycházely především z generálova vnímání této země jako osobité ostrovní velmoci, jejíž mnohé zvyky a zájmy nejsou totožné s kontinentální Evropou, a proto nevěřil, že by mohla mít zájem o postoupení své samostatnosti ve prospěch jakékoliv nadnárodní struktury. Vyjádřil se k tomu při stejné příležitosti, kdy zazněly výše uvedené výroky: „Každý přece ví, že Anglie coby velký stát a hrdý národ by se nikdy nechtěla rozpustit v nějaké utopické konstrukci“.⁵⁷ Za problematické považoval také vztahy Británie jednak s Commonwealthem, tedy bývalými koloniemi po celém světě, a jednak se Spojenými státy, s nimiž udržovala privilegované partnerství a obecně to pro de Gaulla byla „anglosaská“, tedy v podstatě neevropská dvojice. V neposlední řadě viděl ve vstupu Británie do EHS nebezpečí pro Společnou zemědělskou politiku, z níž Francie hodně profitovala. Američané navíc vehementně podporovali zapojení Británie do integračního procesu, což vedlo de Gaulla k nabytí dojmu, že Spojené království bude hrát pouze roli „trojského koně“ a připraví tak západní Evropu o možnost vymanit se ze závislosti na USA a Francii samozřejmě o mocný vliv na starém kontinentu.

Ani několik osobních návštěv britského premiéra Macmillana francouzského prezidenta nepřesvědčilo. Snad jen možnost spolupráce v jaderném zbrojení, která by vedla opět k větší vojenské nezávislosti na USA, jej mohla obměkčit, avšak na konci roku 1962 Británie svolila s dalším podřízením se americkému velení výměnou za dodání raket Polaris (tzv. Nassauské smlouvy). Stejná nabídka byla učiněna i Francii, protože však představovala opak de Gaullových představ o systému jaderné obrany

⁵⁷ Všechny tyto kritické výroky z generálových úst zazněly na tiskové konferenci dne 15. května 1962, během níž ventiloval naplno své zklamání z odmítnutí poslední verze Fouchetova plánu Nizozemskem a Belgií. Citováno podle: Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 158.

Západu, který podle něj neměl podléhat jednostranným rozhodnutím USA, odmítl ji nakonec ve stejný den jako britskou kandidaturu, tedy 14. ledna 1963.⁵⁸

Zklamány tak byly naděje amerického prezidenta Kennedyho na vytvoření západoevropské federace, jež by se neuzavírala ekonomicky před Spojenými státy a vytvořila s nimi i po vojenské a politické stránce partnerský svazek. To bylo podstatou Kennedyho „velkého atlantického záměru“⁵⁹, jenž však naprosto odporoval záměrům de Gaulla, tedy nezávislé evropské síle pod vedením francouzské mocnosti, opírající se o vlastní jaderný arzenál. Rozčarování ovšem přineslo de Gaullovo veto vstupu Británie, vyslovené navíc při tiskové konferenci bez předchozí konzultace s ostatními členy Šestky, v řadách Evropských společenství. Francie totiž stála jediná zásadně proti atlantickému spolenectví, čímž jen upevňovala ostatní státy v přesvědčení, že jim chce sama dominovat.

Když pod vedením labouristického premiéra Wilsona požádala Velká Británie o vstup do EHS znovu v roce 1967, de Gaulle opět využil práva veta s odkazem na nedostatečnou transformaci země po ekonomické i politické stránce, čímž měl stále na mysli především úzké spojení s USA a také momentální finanční potíže Británie, jejichž vyřešení by vyžadovalo značnou pomoc ze strany Společenství.⁶⁰ Tentokrát již své partnery příliš nepřekvapil, zvláště když měla Šestka za sebou mnohem vážnější krizi, kterou nevyvolal nikdo jiný než francouzský prezident, bojující všemi prostředky proti záměrům federalistů a atlantistů v řadách západoevropských státníků.

2.1.3.2 Politika „prázdné židle“

V roce 1963 již de Gaulle pochopil, že myšlenku vytvoření nezávislého západoevropského bloku nelze prozatím zrealizovat. Stále toužil ovšem bdít nad vývojem evropské integrace v tom smyslu, aby nevznikaly předpoklady jednak k zapojení do velkého atlantického celku pod nadvládou USA, jednak k omezení suverenity členských států. Cílem gaullistické politiky tedy zůstává „evropská, jinak

⁵⁸ Melandri, Pierre. *Le Général de Gaulle, la construction européenne...*, str. 101-102.

⁵⁹ Tento koncept Kennedy představil pod názvem Grand Atlantic Design americkému Kongresu v projevu k výročí Dne nezávislosti 4. července 1962. Ve francouzské literatuře bývá uváděn jako „Grand dessein“.

⁶⁰ Melandri, Pierre. *Le Général de Gaulle, la construction européenne...*, str. 106.

Své rozhodnutí de Gaulle oznámil opět během tiskové konference dne 16. května 1967.

řečeno nezávislá, mocná a vlivná ve svobodném světě, Evropa⁶¹ a zároveň hájení francouzských zájmů v hospodářském společenství.

Během roku 1965 vyvrcholilo napětí mezi Francií a jejími evropskými partnery. Komise EHS musela vypracovat definitivní plán financování Společné zemědělské politiky. Spojila s ním však posílení pravomocí Evropského parlamentu a sebe samé, což bylo z gaullistického pohledu nepřijatelné, pročež Francie 1. července oznámila odchod ze všech institucí EHS.⁶²

V pozadí odmítnutí návrhu Komise, který by jinak byl pro francouzské zemědělství dostatečně výhodný, stála otázka pro de Gaulla zcela zásadní. Podle Římských smluv měl totiž k 1. lednu 1966 vstoupit Společný trh do své třetí fáze, v níž by již mělo započít rozhodování v Radě ministrů EHS na většinovém principu, což přinášelo možnost přehlasování jednoho z členských států, tedy i Francie.⁶³ Aby si vynutil revizi všech těchto důležitých otázek, praktikoval de Gaulle celých šest měsíců tzv. politiku „prázdné židle“ v orgánech společenství.

Až v lednu roku 1966 se ministři zahraničí shodli na kompromisním řešení této krize, která zcela paralyzovala integrační proces. Tzv. lucemburský kompromis nejvíce řešil otázky kompetencí a procedury rozhodování v orgánech společenství a nejdůležitějším bodem pro Francii v něm bylo právo každého člena odmítnout většinové hlasování v Radě ministrů, pokud považuje projednávanou záležitost za dotýkající se životních zájmů jeho země.⁶⁴

Lucemburským kompromisem se sice odblokoval další vývoj Evropských společenství, nicméně de Gaullovo jednání je zásadně poznamenalo, když došlo k citelnému oslabení nadnárodních prvků a také k odložení zavedení většinového hlasování. Zároveň zde poprvé vznikl precedens pro vynucování národních zájmů formou blokování jednání celého společenství.

* * *

Období vlády generála de Gaulla přineslo novou tradici v poválečné evropské politice Francie, jež znamenala zásadní obrat v dosavadním postoji této zakladatelské země k evropskému integračnímu procesu. Mezi hlavními principy gaullistické tradice figurují odpor k nadnárodním strukturám, snaha o emancipaci od Spojených států

⁶¹ Tamtéž, str. 103.

⁶² Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 160.

⁶³ Plechanovová, Běla, Fidler, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů...*, str. 125.

⁶⁴ Tamtéž, str. 126.

a vybudování silné pozice Francie na kontinentě skrze ekonomicky silné a nezávislé společenství suverénních států. Výsledky de Gaullova snažení však nelze celkově označit za příliš výrazné. Jean Lacouture nazývá poměrně trefně prvního prezidenta Páté francouzské republiky „nešťastným Evropanem“ kvůli jeho anachronistickým a nakonec neúspěšným plánům na reorganizaci Evropy.⁶⁵

V roce 1969 každopádně de Gaulle odchází z politické scény a nastává období vyrovnávání se s jeho odkazem, který zvláště v oblasti zahraniční politiky zapustil skutečně hluboké kořeny ve francouzské společnosti.

2.2 Po odchodu de Gaulla: od kontinuity k přehodnocení

Novou tradici evropské politiky, kterou de Gaulle v prvním desetiletí Páté republiky nastolil, si Francouzi osvojili rychle. Skutečně v málokteré oblasti dosáhl de Gaulle takového úspěchu ve vytouženém „sdužení“ („rassemblement“) národa. Po jeho odchodu však stály nové výzvy nejen před Francií, ale i před Evropskými společenstvími, jejichž zůstávala členem a chtěla být nadále vůdčí silou.

2.2.1 Pompidou – změna či kontinuita?

Georges Pompidou coby de Gaullův nástupce, nedisponující ani zlomkem generálovy historické legitimacy, musel řádně upevnit instituce nové republiky, jež vytvořil de Gaulle podle svých představ. Pompidouova vláda tedy nemohla znamenat nic jiného než kontinuitu vůči předchozímu období.⁶⁶ Svůj program „otevřenosti v kontinuitě“ („ouverture dans la continuité“) nový prezident snad nejvíce rozvinul právě v oblasti evropské politiky, když záhy oznámil přání oživit sjednocovací proces, přičemž měl na mysli jak rozšíření, tak i prohloubení integrace společenství, které se po druhém odmítnutí přijmout Británii ocitlo ve slepé uličce.⁶⁷

⁶⁵ Lacouture nejprve poukazuje na to, že tolik úspěšný státník ve vnitřních záležitostech dosáhl pouze částečných a dočasných vítězství na evropské scéně. Lacouture, Jean. *De Gaulle Tome 3. Le souverain...*, str. 313. Nakonec označuje gaullistické vize za dvojitý anachronismus – „Fouchetův“ plán konfederace zapadá spíše do obrazu mezinárodních vztahů 19. století, zatímco sjednocená Evropa „od Atlantiku po Ural“ dochází naplnění až ve 21. století. Tamtéž, str. 342.

⁶⁶ Becker, Jean-Jacques, Berstein, Serge. George Pompidou reconnu. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, No. 2, (Avril, 1984), str. 118.

⁶⁷ Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 185.

Hned v prosinci 1969 svolal Pompidou setkání hlav států Šestky do Haagu, na němž byly nejdříve odstraněny poslední překážky ve fungování společného zemědělského trhu a poté schváleno otevření jednání o vstupu Velké Británie, Irska, Dánska a Norska. Takový obrat vysvětloval Pompidou právě stabilizací Společného trhu, který již nemůže vstup tak silné země zničit.⁶⁸ Později přidával i řadu dalších argumentů, které v duchu gaullistických idejí podporovaly přijetí „nejstarší demokracie světa..., národa, který tolik střeží svoji identitu..., bývalé koloniální velmoci, udržující stále zvláštní vztahy s některými rozvojovými zeměmi“⁶⁹ po bok Francie, Německa a dalších, kteří „společně budou moci vykonat velké věci a vrátit Evropě její místo ve světě“.⁷⁰

Supranacionalitu nicméně Pompidou nepodporoval a usiloval o zavedení pravidelných schůzek nejvyšších představitelů členských států, tedy jakýsi mezivládní princip řízení společenství, podobně jako Fouchetův plán. Vznik takové instituce ale Římské smlouvy nijak nepředvíдалy a Evropská komise ani Parlament tomu pochopitelně nebyly nakloněny.⁷¹ Politickou integraci považoval Pompidou za pozvolný proces jdoucí nejprve přes konfederaci a potom možná dál, každopádně silný západoevropský blok suverénních států, nezávislý na USA, pro něj zůstával ideálem.

Vedle pragmatické změny postoje vůči Británii, který si již situace vyžadovala a nehrozilo přitom Francii žádné nebezpečí, lze spatřit i obecnější rozdíl mezi de Gaullovou a Pompidouovou politikou vůči Evropským společenstvím. Zatímco pro prvně jmenovaného znamenala evropská integrace pouze prostředek k dosažení vyšších ambicí, u jeho nástupce představovala hlavní linii zahraniční politiky.⁷² De Gaullem vytvořená tradice tak doznává prvních změn, a to hned u prvního, jinak velmi loajálního pokračovatele.

2.2.2 Negaulističtí prezidenti u moci

Bezesporu stojí za pozornost sledovat i způsob, jímž s gaullistickým dědictvím v zahraniční a konkrétně v evropské politice nakládali dva prezidenti, kteří pocházeli

⁶⁸ Tamtéž, str. 186.

⁶⁹ Citovány Pompidouovy výroky z tiskové konference konané dne 16. března 1972. Citováno podle: Zorgbibe, Charles. *Histoire de la construction européenne...*, str. 119.

⁷⁰ Část odpovědi na otázku „jak bude vypadat devíti či desetičlenná Evropa“ v televizním interview vysílaném dne 24. června 1971. Citováno podle: Zorgbibe, Charles. *Histoire de la construction européenne...*, str. 117.

⁷¹ Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 189.

⁷² Morelle, Chantal. *De Gaulle, le gaullisme...*, str. 57.

ze skupin jasně vymezených vůči gaullismu coby politickému proudu.⁷³ První z nich, centrista Valéry Giscard d'Estaing si vzhledem k obrovské autoritě svých předchůdců mezi Francouzi nemohl dovolit obrat o 180 stupňů, navíc potřeboval parlamentní podporu gaullistů. Musel tedy skloubit vlastní vize Evropy s populárními zásadami gaullismu. Jeho nástupce, socialista François Mitterrand, se sice navzdory očekáváním v zahraniční politice od gaullistických principů příliš neodklonil, v postoji k evropské integraci však po počátečním váhání přeci jen ano.

Nabízí se otázka, co nakonec Giscard d'Estaing a po něm Mitterrand s de Gaullovou tradicí udělali. Vycházeli z ní a postupně ji přetvářeli k obrazu svému anebo v ní de facto pokračovali, když podnikali pouze kroky nezbytné k tomu, aby Francie neztrácela na mezinárodním významu ani jiným způsobem netrpěla?

2.2.2.1 Valéry Giscard d'Estaing

Liberál Giscard d'Estaing byl rozhodně větším „Evropanem“ než Pompidou, dokonce býval členem Monnetova Akčního výboru. Již během předvolební kampaně sliboval oživení integračního procesu, přičemž výměnou za institucionalizaci pravidelných schůzek hlav členských států nabízel souhlas s posílením pravomocí Evropského parlamentu a zavedením přímých voleb do této instituce.⁷⁴ Jedním dechem však deklaroval vůli udržovat důstojnost a nezávislost Francie, což později upřesnil v tom smyslu, že při zachování suverenity v rozhodování v rámci uzavřených smluv je zároveň zapotřebí větší otevřenosti a dialogu na globální úrovni. Dojem skloubení kontinuity gaullismu a nové evropské politiky symbolicky potvrzoval také výběrem odpovědných ministrů, mezi nimiž byli jak členové předchozích vlád, tak i zkušení proevropští diplomaté.⁷⁵

Za Giscardovy vlády došlo k dalším pokrokům ve vývoji evropských společenství, čemuž napomohly i znovu dobré vztahy s Německem, kde byl u moci kancléř Schimdt.

⁷³ V dané době reprezentuje gaullismus mezi pravicovými politickými stranami nejprve UDR (Union des démocrates pour la République – Jednota demokratů pro republiku) a od roku 1976 strana založená Jacquesem Chiracem – RPR (Rassemblement pour la République – Sdružení pro republiku). Otázka, zda přijde kontinuita či zlom v zahraniční politice nastolené de Gaullem, pak vyvstávala i při změnách ve složení parlamentní většiny, pokud v jejich důsledku došlo k nutné kohabitaci, tedy soužití prezidenta a premiéra z rozdílných politických táborů. Berstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5. De 1974 à nos jours*. Complexe, Bruxelles 2006, str. 329.

⁷⁴ Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 189. Jean Monnet založil v 50. letech Akční výbor pro Spojené státy evropské, čímž reagoval mimo jiné na neúspěch Evropského obranného společenství.

⁷⁵ Berstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5...*, str. 330-333.

Tato spolupráce přinesla iniciativu v podobě vytvoření Evropského měnového systému či tzv. benátské deklarace, jež obsahovala první pokus o společnou zahraniční politiku společenství. Návaznost na gaullistické tradice potom doplnilo zhoršení vztahů s Velkou Británií, které se ještě více prohloubilo po nástupu Margaret Thatcherové.⁷⁶

Neodmítání supranacionality představovalo asi největší rozpor mezi evropskou politikou nového francouzského prezidenta a dosavadní novou „tradicí“. Na druhé straně se Giscardovi podařilo prosadit pravidelné summity hlav členských států v podobě Evropské rady a znovu nastartovat francouzsko-německý motor sjednocovacího procesu. Odklon od gaullismu se uskutečňoval vlastně ve snaze udržet silné postavení Francie v Evropě, proti čemuž by nejspíš pragmatik de Gaulle nakonec nic nenamítal.

2.2.2.2 François Mitterrand

Když se v roce 1981 poprvé dostal do čela Páté republiky socialistický kandidát, navíc dlouholetý kritik gaullismu, François Mitterrand, čekaly se i v zahraniční politice zásadní změny. Tváří v tvář novým situacím však Mitterrand rezignoval na většinu levicových ideologických pozic a postupně se zařadil do zahraničně-politické linie nastolené de Gaullem.⁷⁷

V politice vůči Evropským společenstvím nicméně po počátečním váhání navázal na Giscardův kurz, vytvořil novou francouzsko-německou vůdčí dvojici s Helmutem Kohlem a od roku 1984 začal razit aktivní prointegrační politiku, čemuž nahrávalo i zvolení Mitterrandova bývalého ministra Delorse do čela Evropské komise.⁷⁸ Francie tak stála u zrodu dalších milníků evropské integrace, jaké představovaly Jednotný evropský akt, vytvářející v roce 1986 rámec jednotného vnitřního trhu a hraničních kontrol zbavený Schengenský prostor, nebo v roce 1992 Maastrichtská smlouva

⁷⁶ Tamtéž, str. 348-350.

⁷⁷ Značnou kontinuitu s gaullismem vyjádřil roku 1986 v knize *Réflexions sur la politique extérieure de la France*, kde za priority francouzské diplomacie označil národní nezávislost, rovnováhu vojenských bloků ve světě, konstrukci Evropy, právo národů na sebeurčení a rozvoj chudých zemí. Ze zásad francouzské levice potom nejvíce slevil, když nechal pokračovat v jaderném zbrojení a nezměnil ani politiku vůči problematickým režimům v bývalých afrických koloniích, kterou levice označovala za neokolonialismus. Berstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5...*, str. 360-361 a 365-367.

⁷⁸ Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 191. Váhavost vládnoucích socialistů vyplývala především z dilematu, zda má ve Francii pokračovat v politice mohutného přerodělování, což by ji donutilo k vystoupení z Evropského měnového systému, anebo přijmout striktnější rozpočtovou politiku a vřadit se tak mezi ostatní členy EHS. Mitterrand nakonec rozhodl pro druhou možnost.

přinášející prohloubení ekonomické i politické integrace a vznik Evropské unie namísto několika Evropských společenství.

Takový vývoj šel již zcela proti gaullistickým principům evropské politiky, ačkoliv zůstává otázkou, jak by se de Gaulle vyrovnal s koncem studené války, jenž zanechal na světě pouze jednu supervelmoc – Spojené státy. Pokud Francie chtěla nyní doufat v jistou nezávislost a velmocenské postavení, musela o to nadále usilovat skrze silnou a jednotnou Evropu, schopnou hrát roli světového aktéra. Přinejmenším kvůli globalizující se ekonomice bylo však nutné pokračovat v nadnárodní integraci teď již nerozdělené Evropy. Navíc i vůdce nejvýznamnějšího politického hnutí hlásícího se k odkazu gaullismu, Jacques Chirac, postupně opouštěl tradiční pozice a ani coby předseda vlády nijak nebránil přijetí výše uvedených klíčových smluv.

2.2.3 Jacques Chirac – rozporuplné dědictví

Muž, který se po první prohře gaullistů v historii Páté republiky⁷⁹ postupně dostal do čela politického uskupení hlásícího se k odkazu gaullismu, prodělal v přístupu k evropské integraci téměř naprostý obrat. Zatímco v roce 1978 zcela zastával postoje pravicového gaullismu, když napadal vládu jako „zahraniční stranu“ („parti de l'étranger) schvalující politiku supranacionality, „ekonomického zotročování“ a „vymazávání Francie“ z role nezávislé mocnosti na mezinárodní scéně⁸⁰, jakmile se znovu dostal k moci, upouštěl postupně od gaullistických principů, až se ke konci své kariéry stal eurooptimistou, což z nemalé části vyvolalo rozkol uvnitř gaullistického hnutí⁸¹, nicméně kontinuita evropské politiky předchozích negaullistických prezidentů nebyla nijak přerušena.

Za předzvěst obratu nového gaullistického lídra označuje Bernard Lachaise rozhodnutí spojit listinu kandidátů pro volby do Evropského parlamentu v roce 1984

⁷⁹ V předčasných prezidentských volbách po smrti Georgese Pompidoua v roce 1974 nepostoupil gaullistický kandidát Jacques Chaban-Delmas ani do druhého kola, kde nakonec Giscard d'Estaing (i díky podpoře gaullistů) porazil Mitterranda. Chirac se potom nakrátko stal premiérem, nicméně postupně se profiloval do pozice hlavy gaullistického hnutí, což potvrdil v prosinci 1976, po demisi na post premiéra, založením nové strany RPR, která nahradila dosavadní UDR a jejímž se stal šéfem.

⁸⁰ Citováno podle: *Jacques Chirac et „le parti de l'étranger“*. In: Wiewiorka, Olivier, Prochasson, Christophe. *La France du XXe siècle. Documents d'histoire*. Seuil, Paris 1994, str. 613-615. Jedná se o proslov z 6. prosince 1978, známý také jako „Appel de Cochin“, kterým Chirac reagoval na vládní návrh zákona o úpravě daně z přidané hodnoty podle evropského nařízení. Přes odpor poslanců RPR, komunistů i socialistů nakonec tento zákon byl schválen. Podobný tón si však Chirac zachoval i pro kampaň RPR před prvními přímými volbami do Evropského parlamentu v červnu 1979.

⁸¹ Berstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5...*, str. 399.

s proevropskými centristy, na což navázala spolupráce Chiraca s prezidentem Mitterrandem v evropských otázkách během obou „kohabitací“. Začala tak vznikat propast mezi jednáním stranických špiček a názory členské základny RPR.⁸² Ve funkci premiéra opírajícího se o parlamentní většinu totiž Chirac nebránil nejprve přijetí Jednotného evropského aktu ani vstupu Španělska a Portugalska do EHS a poté (již opět v opozici) dokonce podpořil i Maastrichtskou smlouvu.

Až po zvolení do prezidentského úřadu v roce 1995 však před Chiracem stanul skutečně problém respektování de Gaullova odkazu, protože v duchu ústavy Páté republiky se teprve coby prezident stal zodpovědným za zahraniční politiku Francie. Zásadní změny na mezinárodní scéně ovšem mezitím způsobily, že mocnost středního významu jako Francie nemohla již hrát ani roli jazýčku na vahách mezi dvěma antagonistickými bloky, ani kartu nezávislé Evropy jako třetí síly. Chirac tedy zvolil podporu multipolárního uspořádání světa, akcí schválených Radou bezpečnosti OSN a vytvoření společné evropské obrany, přičemž proti dalšímu předávání kompetencí na nadnárodní úroveň nadále nic nepodnikal.⁸³ Naopak rovněž spojil síly s německým kancléřem Kohlem, aby pokračoval v tradici francouzsko-německé tažné dvojice integračního procesu, což vedlo v roce 1997 k přijetí Amsterdamské smlouvy, jež se dotýkala tak citlivých otázek pro gaullismus, jakými jsou zahraniční politika, bezpečnost, justice či nahrazení jednomyslného hlasování principem kvalifikované většiny v dalších oblastech.⁸⁴ Coby nadstranický prezident, navíc vládnoucí v další kohabitaci s levicovým premiérem, si potom Chirac nemusel příliš všimnout dalších rozkolů uvnitř RPR, které jeho chování vyvolalo, a v roce 2000 mohl před německým Spolkovým sněmem vyjádřit náklonnost plánu Joschky Fischera na vytvoření „průkopnické skupiny“ několika členských států Evropské unie, které by spolu byly ústavně spojeny, a hovořit o „federaci národních států“ v souvislosti s budoucím uspořádáním Evropy, což také vystihuje jeho odklon od původní gaullistické tradice.⁸⁵

Během svého druhého prezidentského mandátu potom Chirac pokračoval v nastaveném kurzu. Jednostranné rozhodnutí USA vojensky zakročit v Iráku v roce 2003 poskytlo Francii novou možnost k vyjádření mocenské nezávislosti. Na její udržování sice již Francie neměla na začátku 21. století prostředky, nicméně Chiracovi

⁸² Lachaise, Bernard. *Le RPR et le Gaullisme. Les infortunes d'une fidélité. Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, No. 44, Numéro spécial: La culture politique. En France depuis de Gaulle (Oct. - Dec., 1994), str. 27. Funkci kohabituujícího premiéra vykonával Chirac v letech 1986-88 a 1993-95.

⁸³ Berstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5...*, str. 395-398.

⁸⁴ Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 505.

⁸⁵ Dalloz, Jacques. *La France et le monde...*, str. 220.

se podařilo znásobit její sílu prostřednictvím Evropské unie, když kolem svého odmítnutí americké zahraniční politiky dokázal sdružit několik zemí starého kontinentu, které rovněž zastávaly zásadu multilaterálního rozhodování v mezinárodní politice.⁸⁶

Ve vztahu ke Spojeným státům tak sice Chirac volně navázal na de Gaulla, avšak v politice vůči evropské integraci završil svoji „konverzi“ tím, že se rozhodl projekt Ústavy pro Evropu předložit (těžko říct, jestli také v duchu gaullismu) ke schválení Francouzům v referendu. Jeho negativní výsledek jej pak (na rozdíl od de Gaulla) sice nepřiměl k demisi, ale poslal evropský integrační proces opět do slepé uličky, čímž na sklonku svého úřadování Chirac nedobrovolně navázal na dědictví samotného generála.

⁸⁶ Bernstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5...*, str. 406-407.

3. Odkaz gaullismu v evropské politice Francie

Otázka přístupu k dědictví gaullismu zaměstnává od roku 1969 až dodnes nejen vůdčí osobnosti hnutí hlásících se ke generálovu odkazu, ale všechny politiky přicházející do čela francouzského státu. Označit se za de Gaullova pokračovatele přináší stále uznání u části společnosti, avšak vzhledem k časovému odstupu je čím dál složitější respektovat všechny původní gaullistické zásady. Přesto zůstává právě zahraniční politika jednou z oblastí, v níž de Gaulle stále představuje jistou modlu a vzor pro většinu francouzských politiků napříč politickým spektrem.

Vývoj postojů Páté republiky k procesu evropské integrace nicméně dobře vystihuje, jak se mnohé dřívější hodnoty upravují, aby základ – tedy relativní nezávislost a mocenské postavení Francie – zůstal pokud možno nedotčený. Z odstupu máme pak nutkání se tázat, co ještě je a co již není gaullismem a zda gaullismus poslední doby vůbec nějak odpovídá své původní definici. Musíme přitom proti sobě postavit na jednu stranu onu „tradiční“ politiky vůči evropskému sjednocování, která byla i samotnými gaullisty často porušována a přitom stále připomínána, a na stranu druhou vlastní de Gaullovy charakteristiky – odmítání ideologií a pragmatismus –, díky nimž se gaullismus stal velmi pružným pojmem. Odkaz gaullismu v evropské politice Francie tedy budeme nahlížet tímto dvojitým prizmatem nejisté aktuálnosti a zároveň obecně přijaté univerzálnosti jeho myšlenek.

3.1 Stále živá tradice?

Nejprve je třeba věnovat pozornost těm aspektům gaullistické tradice, které zajistily určitou trvalost de Gaullova odkazu mezi hlavními cíli francouzské diplomacie na poli evropské integrace a potažmo v celé zahraniční politice.

3.1.1 Legitimita a autorita gaullismu

V devadesátých letech napsal Jean Charlot, autor několika studií o gaullismu, že ve Francii již probíhá „pantheonizace“ generála de Gaulla.⁸⁷ Připomněl v té souvislosti, že ve společnosti panuje téměř konsensus ohledně pozitivního dopadu de Gaullovy vlády v letech 1958-1969.⁸⁸ Ukázalo se však, že postavu de Gaulla vnímají Francouzi především jako symbol odporu vůči porážce v roce 1940 a úspěšného boje za osvobození Francie, tedy jako jednoho z mála a nejspíš neznámějšího z národních hrdinů období druhé světové války, a teprve potom pro ně představuje i zakladatele a prvního prezidenta Páté republiky. Avšak i generálova osobitá interpretace dějin, na jejímž základě dokázal zemi vyvést z vážné politické krize, zbavit ji problému Alžírsko i dekolonizace a postavit ji ekonomicky na nohy, zaručil souboru gaullistických idejí legitimitu a aureolu léku na poválečné problémy francouzské společnosti. Především nalezením efektivního institucionálního uspořádání státu si de Gaulle zajistil nesmrtelnou autoritu téměř u všech skupin obyvatelstva.

Jelikož již jednou, během druhé světové války, dokázal poražený a ponížený národ rychle povznést zpět mezi evropské mocnosti, důvěra v jeho recept na obnovení velikosti Francie byla oprávněná. Coby dvojnásobný zachránce demokratické republiky měl de Gaulle zkrátka dostatečně silný mandát k určování naprosto nové zahraniční politiky a díky institucionalizované vůdčí roli prezidenta také prostředky k její realizaci. Jakkoliv jí sled událostí nedovolil se prosadit, znamenala pro všechny de Gaullovy nástupce základní východisko. „Grandeur“ představuje i po dlouhé době hlavní charakteristiku gaullismu v očích francouzské veřejnosti⁸⁹, takže pokračování v této politice má rovněž všeobecnou podporu. Podobně na tom jsou i další principy gaullistické zahraniční politiky, tedy národní nezávislost a suverenita. Přestože se dodržování těchto zásad na konci 20. století stalo velmi složitým, díky obrovské autoritě svého původce vytváří stále důležitý referenční bod.

⁸⁷ Zde myšleno obrazně, protože o přenesení generálových ostatků mezi další velké postavy francouzské historie v pařížském Pantheonu se zatím neuvažovalo a generál zůstává pohřben na obecním hřbitově v Colombey-les-Deux-Églises, kde ve svém venkovském domě také v 9. listopadu 1970 zemřel.

⁸⁸ Charlot, Jean. *Le gaullisme après de Gaulle. Etudes*, n° 3845, mai 1996, str. 606. Autor cituje výzkumy veřejného mínění, podle kterých v listopadu 1969 bylo 53% dotazovaných spokojeno s bilancí de Gaullova působení v prezidentském úřadě (a 38% nespokojeno), zatímco v červnu 1990 již na stejnou otázku odpovědělo kladně 81% a záporně pouze 14% respondentů.

⁸⁹ Například v rámci výzkumu veřejného mínění, publikovaného v *Le Figaro Magazine* roku 1995, odpovědělo na otázku „Co podle vás nejlépe vystihuje gaullismus?“ 55% respondentů, že právě „grandeur“. Citováno podle <http://www.gaullisme.net/sondage-de-gaulle-1995.htm>, staženo 9. 5. 2008.

Jako referenční bod slouží pochopitelně zejména politikům. Ačkoliv Jacques Chirac byl prozatím posledním vrcholným činitelem, který se stavěl přímo do de Gaullovy následnické linie, odvolávání se na generálův odkaz je, především pak zástupci pravice, hojně užívané. Gaullismus tak i u politiků stále žije, i když se někdy zdá, že jeho historické autority a legitimacy využívají pouze, když se jim to hodí.

3.1.2 Mocenské a jiné ambice

Mocenskou politiku, jejíž tradici podle svého přesvědčení o klíčové roli Francie v dějinách evropské civilizace de Gaulle obnovil, praktikovali, jak jsme měli možnost vidět, všichni jeho nástupci v prezidentském úřadě. Ti k tomu nejenže měli mandát díky zvolení přímým hlasováním lidu, ale sami také poznali, že kontinuita ke gaullismu v tomto ohledu jim přinese širší podporu občanů, než kdyby přišli se zcela novým konceptem. Ostatně málokterý národ nechce být velkým. A proto má v zahraniční politice Francie stále přednost snaha být světovou mocností, nezávislou ve svých rozhodnutích a schopnou nabídnout vlastní řešení některých mezinárodních otázek.

Je na místě připomenout jeden moment, kdy Francouze de Gaullovy způsoby vládnutí, mající za hlavní cíl právě „grandeur“, spíše iritovaly, jelikož odsouvaly vnitropolitické otázky až na druhou kolej. Jedná se o krizi v květnu 1968, která málem přinesla smrt Páté republice. Občané během ní mimo jiné vyjádřili zklamání z toho, že se zahraniční politika upřednostňuje před lepším rozdělením zdrojů v období ekonomického růstu, které by v dané chvíli - a vzhledem k reálným možnostem Francie na mezinárodní scéně - přineslo větší národní soudržnost než nějaká mocenská politika.⁹⁰ Nutno dodat, že tato společenská krize měla takový dopad na finanční a peněžní situaci země, že nejspolehlivější mocenské ambice typu svrnutí výsadního postavení amerického dolaru vzaly samy za své.

Poučení tímto nezdarem praktikovali další prezidenti mocenskou politiku opatrněji, ale přesto někdy téměř přesně kopírovali de Gaullovy metody – jako například Chirac po newyorských atentátech v září 2001, kdy se odmítl připojit k Bushovu boji proti „ose zla“ a v důsledku toho zvolil sblížení s Ruskem, které poté přivedl do skupiny hospodářsky nejsilnějších zemí světa G7. V evropských otázkách potom lze, vedle trvalé snahy udržovat si jistou svrchovanost v rozhodování a zároveň být vůdčí silou

⁹⁰ Bozo, Frédéric. *La politique étrangère...*, str. 54.

integračního procesu, za pokračování v odkazu gaullismu označit snahu vytvořit samostatnou vojenskou obranu Evropy nezávisle na NATO, která započala za Mitterranda a (prozatím) neúspěšně skončila za Chiraca, kdy se Francie v této otázce ocitla izolována.⁹¹ Jako úspěšnější se jeví snaha posilovat roli Evropské rady v rámci Evropské unie na úkor nadnárodních orgánů v čele s Evropskou komisí. Není jistě náhodou, že pod vedením Giscarda d'Estainga byl tento princip zakotven v návrhu evropské ústavní smlouvy a v zásadě zůstal zachován i v reformní Lisabonské smlouvě. Summity vrcholných představitelů členských států, jež tvoří instituci Evropské rady, coby rozhodující politický orgán nejsou příliš vzdáleny gaullistickému plánu „Unie států“, až na to, že brzy dojde k definitivnímu zakotvení principu hlasování kvalifikovanou většinou. Přesto lze vidět, že tváří v tvář měnícím se mezinárodním vztahům hraje odkaz gaullismu v evropské politice Francie stále významnou roli.

* * *

Přestože nerespektování gaullistických zásad v plné míře značně charakterizuje právě evropskou politiku Francie – a u Chiraca vyvolalo hlavní štěpení gaullistického hnutí – nezdá se být de Gaullův odkaz v tomto ohledu mrtvý. Jean Charlot připomíná, že skutečné sjednocení národa pod křídly gaullismu existovalo jen ve vypjatých historických okamžicích a mimo ně zkrátka nefungovalo.⁹² Na konci 20. století každopádně Francouzi považovali gaullistickou myšlenku, že evropská integrace musí respektovat suverenitu Francie, za jednu z nejaktuálnějších.⁹³ Nakonec i z programu nové pravicové strany Unie pro lidové hnutí (Union pour le mouvement populaire – UMP), která v roce 2002 pohltila většinu gaullistů, lze vyčíst, že Evropskou unii chápe zcela pragmaticky jako vhodné pole pro prosazování národních zájmů a uspokojení vůdčí ambice francouzského národa.⁹⁴

⁹¹ Berstein, Serge, Milza, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5...*, str. 401-402.

⁹² Charlot, Jean. *Le gaullisme après...*, str. 604. Za ony výjimečné okamžiky označuje triumfální osvobození Paříže v srpnu 1944 nebo referendum o ratifikaci ústavy Páté republiky v září 1958.

⁹³ Hned po myšlence účasti zaměstnanců na kapitálu podniku ji považovali v roce 2000 za nejaktuálnější (37% respondentů). Viz průzkum agentury Sofres „Gaullismus třicet let poté“ v *Le Figaro Magazine* ze dne 10. 11. 2000. <http://www.gaullisme.net/sondage-gaullisme-2000.htm>, staženo 9. 5. 2008.

⁹⁴ Baroš, Jirí. Kam zařadit Unii pro lidové hnutí (UMP)? *Global Politics*. Vol. 5, No. 2-3, 2006. <http://www.globalpolitics.cz/clanek/ump.html>, staženo 25. 2. 2008.

3.2 Gaullismus jako univerzální vzor

Serge Berstein ve své obsáhlé syntéze historie gaullismu dochází v roce 2002 k závěru, že gaullismus jako politický vzorec pro odpověď na problémy 20. století je již vyčerpaný. Jako každá politická kultura musel projít určitou proměnou v čase, podle Bersteina se však vytratila sama podstata identity gaullismu, která se zakládala na silném státu, symbolizovaném převahou prezidenta nad parlamentem, a nezávislosti a velikosti Francie.⁹⁵ Ponecháme stranou fakt, že Chirac a strana RPR postupně zpochybnili nadřazenost prezidenta nad legislativní mocí, když akceptovali během Mitterrandovy vlády kohabitaci a posléze, když ji v roce 1997 sami zapříčinili, přistoupili na pět let trvající omezení prezidentovy autority, čímž sice neporušili literu, ale rozhodně ducha Ústavy z roku 1958.⁹⁶ Zaměříme se na odkaz původního gaullismu v postoji Francie k evropské integraci, který prodělal na první pohled téměř naprostý obrat. Pokud si však připomeneme, že de Gaulle odmítal ideologie a na nejvyšší úrovni stavěl zájmy všech Francouzů bez rozdílu, zjistíme, že dědictví gaullismu se tak úplně nevytratilo. Na rozdíl od zpochybněné vůdčí role prezidenta nelze totiž tvrdit, že by Francie byla momentálně v rámci Evropské unie slabší než v době de Gaullovy vlády a že by skrze sjednocenou Evropu nebyl dostatečně slyšet její hlas na mezinárodní scéně.

Zdá se nesporné, že hlavní krédo, které po sobě gaullismus zanechal v oblasti zahraniční politiky, je právě pragmatismus řízený humanismem spolu s otevřeným a pacifistickým nacionalismem, jak o nich jako o trvalém vzoru politického myšlení ve Francii mluví Jean Charlot.⁹⁷ Ve jménu prosazování francouzských zájmů tak postavy hlásící se k odkazu gaullismu mohly slevit z některých nároků, aby kupříkladu přílišný důraz na národní nezávislost nepřivedl Francii až do mezinárodní izolace. I proto se neogaullismus reprezentovaný Chiracem obrátil během osmdesátých let čelem k prohloubení evropské integrace. Na druhé straně negaullisty jako Mitterranda přiblížila reálná situace gaullismu, ačkoliv toto konstatování platí spíše o politice vůči Africe, jadernému zbrojení a celkově globálnímu postavení Francie, tedy vlastně i de Gaullově „grandeur“. Upřednostňování vztahů s Německem v rámci evropských společenství a snahu o vytvoření evropského obranného systému si však i Mitterrand

⁹⁵ Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 512.

⁹⁶ Tamtéž, str. 511.

⁹⁷ Charlot, Jean. *Le gaullisme après...*, str. 610.

osvojit. Došlo tedy k rozpuštění gaullismu v evropské politice Francie tváří v tvář zásadním geopolitickým a ekonomickým změnám?

Chiracův pragmatismus hraničící s oportunistem, symbolizovaný vedle obratu v evropské politice především přijetím ekonomického liberalismu namísto gaullistické kombinace státem řízené ekonomiky a volného trhu, přivedl gaullistické hnutí k opravdovému rozkolu.⁹⁸ Hlavní linii štěpení přitom představoval právě postoj vývoji evropské integrace, kdy jedna část gaullistů (například Nicolas Dupont-Aignan či Charles Pasqua) nedokázala akceptovat omezování národní suverenity, zatímco druhá (namátkou Michèle Alliot-Marie nebo Jean-Louis Debré) mluvila o předávání kompetencí, které neznamena totéž, co ztráta suverenity.⁹⁹ Ani mezi samotnými gaullisty tedy není jasné, zda je s dědictvím gaullismu v evropské politice nakládáno s úctou k základním principům či ne.

Přes všechny obraty se Chirac nikdy nepřestal odvolávat na dědictví gaullismu a veřejnost v něm i nadále viděla osobnost nejbližší generálovu odkazu.¹⁰⁰ To do značné míry svědčí o skutečnosti, že francouzská společnost, stejně jako postavení Francie v Evropě a ve světě, se od první dekády Páté republiky celkově změnila. Nelze tak mluvit jednoduše o zradě gaullismu, ale spíše o nutnosti adaptovat jej na současné podmínky. Jestliže gaullismus sám o sobě je něčím velice pružným, co má za primární cíl nasměrovat Francii, oplývající bohatou historií a mající tendenci podléhat vnitřním sporům, ke světlým zítřkům, může se na něj odvolávat přeci každý. Pokud ovšem stále platí heslo „být gaullistou znamená být pro Francii“.¹⁰¹

Došlo-li k banalizaci institucí Páté republiky i k banalizaci celého gaullistického hnutí a jeho přeměně v normální pravicovou stranu, jak tvrdí Serge Berstein¹⁰², banalizace odkazu gaullismu v evropské politice Francie rozhodně není úplná. Ať již jde o orientaci na Německo coby partnera ve vedení sjednocené Evropy, tvrdé prosazování francouzských zájmů v rámci Evropské unie či snahu ventilovat skrze ni mocenské ambice Francie, mírně upravená gaullistická tradice zůstává stále živá. Přestože již na francouzské politické scéně neexistuje samostatná a silná gaullistická strana, vznik skutečné federace evropských států, jež je postrachem pravých gaullistů,

⁹⁸ Lachaise, Bernard. *Le RPR et le Gaullisme...*, str. 26.

⁹⁹ De Boissieu, Laurent. *Que reste-t-il du gaullisme? La Croix*, 11. 11. 2006.
<http://www.gaullisme.net/gaullisme-presidentielle-2007.htm>, staženo 25. 2. 2008.

¹⁰⁰ Viz opakované průzkumy veřejného mínění, z nichž Chirac vždy vyšel s převahou jako hlavní de Gaullovův dědic. <http://www.gaullisme.net/sondages-charles-de-gaule.htm>.

¹⁰¹ Morelle, Chantal. *De Gaulle, le gaullisme...*, str. 6.

¹⁰² Berstein, Serge. *Histoire du gaullisme...*, str. 518.

se zdá ještě na dlouhou dobu nepravděpodobný. A to je zřejmě nejsilnějším rysem odkazu gaullismu v historii evropské integrace vůbec, protože, jak jsme viděli, dokázal zarazit tuto tendenci ještě téměř v zárodku. Díky své pružnosti se však nakonec stal univerzálním vzorem nejen pro odpůrce federalizace Evropy, ale v podstatě pro všechny politiky, operující s „určitou představou Francie“.

Závěr

Na počátku práce na tématu „Gaullismus a evropská integrace“ stál zájem o pochopení politiky Francie vůči evropské integraci a jejích proměn během posledního půlstoletí. Vzhledem k tomu, že se nedlouho po nastartování integračního procesu dostal do čela Francie generál de Gaulle, který měl dosti odlišné představy o uspořádání sjednocené Evropy než její zakladatelé, rozhodl jsem se studovat podrobněji různé interpretace jeho politického díla. Ukázalo se přitom, že gaullismus je komplikovaným fenoménem ve francouzské politice po druhé světové válce a jako myšlenkový proud má dodnes ve Francii své místo mezi politickými směry. Tím spíše si uvědomuji, že ani jeho menší výsek – evropskou politiku – jsem nemohl v rámci této bakalářské práce dostatečně postihnout.

Přesto jsem se pokusil nejprve vyzdvihnout hlavní principy gaullistické zahraniční politiky a poté sledovat vzájemné působení gaullismu u moci a procesu evropské integrace. Dospěl jsem k závěru, že de Gaulle nejprve zásadně poznamenal vývoj sjednocování zastavením procesu federalizace a napojování na atlantické struktury, stejně jako narušením dosavadní harmonie mezi zainteresovanými státy. Tím vytvořil novou tradici evropské politiky Francie, jež se zakládala na snaze o obnovení mocenského postavení, vůli po dosažení nezávislosti na velmocích a obraně národní suverenity. De Gaullem nastavené zásady však musely po jeho odchodu projít značným přehodnocením, což platí zejména o evropské politice. S její proměnou došlo i k proměně gaullistického hnutí, které se kvůli tomu částečně rozštěpilo. Avšak tak jako de Gaulle nezničil evropskou integraci, protože ji za určitých podmínek považoval sám za životně důležitou, nepřinesl ani vývoj Evropy proti původním gaullistickým principům definitivní konec gaullismu. Ten je totiž sám o sobě velmi pružným konceptem a ne dogmatickou ideologií, takže ve své upravené podobě může být stále základním kamenem francouzské zahraniční politiky, která zatím nepřestává pracovat s jeho odkazem.

Vzhledem k tomu, že gaullistické hnutí již nemá samostatné zastoupení mezi relevantními politickými stranami a poslední v zásadě akceptovaný de Gaullův nástupce Chirac ukončil politickou kariéru, otevírá se prostor pro další výzkum ve sledování odkazu gaullismu například právě v politice Francie vůči Evropské unii. V této práci, konkrétně v její třetí části, byla načrtnuta zmíněná problematika, která by si jistě

zasluhovala hlubší rozbor tváří v tvář pokračujícímu vývoji evropské integrace a proměnám francouzské politické scény. Pro potřeby bakalářské práce coby východiska k dalšímu zkoumání jsem nicméně považoval za nezbytné popsat celou historii potýkání gaullismu s procesem ekonomické a politické integrace Evropy, jenž se mu sice podařilo ovlivnit, avšak ne zcela zastavit ani přizpůsobit dokonale svému obrazu.

Résumé

Le travail présent traite d'un thème très significatif de l'histoire de la France du vingtième siècle qui dépasse jusqu'au aujourd'hui. Son premier but est de présenter dans le milieu tchèque la pensée politique du général de Gaulle qui s'est enracinée profondément dans la culture politique en France depuis le début de la Cinquième république, créée par de Gaulle-même. Après je me suis focalisé sur la politique étrangère gaullienne et j'ai essayé d'étudier les différentes interprétations de sa dimension européenne. Enfin j'y ai retrouvé une nouvelle « tradition » dans l'attitude de la France à l'égard du processus de l'intégration européenne. Lorsque de Gaulle a été très hostile envers toute supranationalité et toute indépendance aux États-Unis, son action a beaucoup changé l'orientation de la diplomatie française. Les visions gaulliennes concernant l'organisation de l'Europe unie qui sont présentées dans le premier chapitre ont pu être facilement appliquées grâce au pouvoir du président de la République, largement fortifié par la nouvelle Constitution.

Lorsque l'autorité et la légitimité historique du général de Gaulle ont été immenses et son nationalisme modéré et pacifique a trouvé beaucoup de support parmi les Français de l'époque, ses successeurs étaient obligés de gérer l'héritage du gaullisme. Mais c'était assez difficile, surtout face à la situation internationale en changement. Finalement on peut observer que les présidents non-gaullistes se sont rapprochés un peu vers le gaullisme dans la politique étrangère (sous la pression des situations actuelles) et en même temps ceux qui ont réclamé fortement l'héritage gaullien ont changé leur attitude surtout en ce qui concerne la politique européenne.

Finalement on retrouve plusieurs parallèles dans l'action de Charles de Gaulle et celle de ses successeurs et de ces héritiers à la tête de l'État français. Mais aussi il y a un grand décalage. Pourtant grâce à l'une des caractéristiques fondamentales du gaullisme – son pragmatisme et sa flexibilité – on peut constater qu'il n'est pas mort ni dans la politique européenne de la France actuelle. Mais comme il a réussi à influencer un peu l'intégration européenne, gaullisme-même a été profondément influencé par ce processus.

Použitá literatura

Knihy:

BAHU-LEYSER, Danielle. *De Gaulle, les Français et l'Europe*. Presses universitaires de France, Paris 1981.

BERSTEIN, Serge. *Historie du gaullisme*. Perrin, Paris 2001.

BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 3: 1945-1958*. Complexe, Bruxelles 1999.

BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre. *Histoire de la France au XXe siècle Tome 5: de 1974 à nos jours*. Complexe, Bruxelles 2006.

BOSSUAT, Gérard. *L'Europe des Français 1943-1959*. Publications de la Sorbonne, Paris 1996.

BOZO, Frédéric. *La politique étrangère de la France depuis 1945*. La Découverte, Paris 1997.

CERNY, Philip G. *The Politics of grandeur : ideological aspects of de Gaulle's foreign policy*. Cambridge university press, London ; New York ; Melbourne 1980.

CHARBONNEL, Jean. *Le gaullisme en questions*. Presses universitaires de France, Paris 2002.

DALLOZ, Jacques. *La France et le monde depuis 1945*. A. Colin, Paris 2002.

LACOUTURE, Jean. *De Gaulle Tome 3. Le souverain, 1959-1970*. Seuil, Paris 1990.

MELANDRI, Pierre. Le Général de Gaulle, la construction européenne et l'Alliance atlantique. In: Barnavi, Élie, Friedländer, Saul (eds.). *La Politique étrangère du général de Gaulle*. Presses universitaires de France, Paris 1985, str. 90-118.

MORELLE, Chantal. *De Gaulle, le gaullisme et les gaullistes*. A. Colin, Paris 1998.

PEROTTINO, Michel. *Francouzský politický systém*. SLON, Praha 2005.

PLECHANOVÁ, Běla, FIDLER, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941 – 1995*. ISE, Praha 1997.

SIRINELLI, Jean-François (ed.). *Dictionnaire historique de la vie politique française au XXe siècle*. Presses universitaires de France, Paris 2003.

TOUCHARD, Jean. *Le gaullisme 1940-1969*. Seuil, Paris 1978.

WIEVIORKA, Olivier, PROCHASSON, Christophe. *La France du XXe siècle. Documents d'histoire*. Seuil, Paris 1994.

ZORGBIBE, Charles. *Histoire de la construction européenne*. Presses universitaires de France, Paris 1993.

Články a analýzy:

BAROŠ, Jiří. Kam zařadit Unii pro lidové hnutí (UMP)? *Global Politics*. Vol. 5, No. 2-3, 2006. <http://www.globalpolitics.cz/clanek/ump.html>, staženo 25. 2. 2008.

BECKER, Jean-Jacques, BERSTEIN, Serge. George Pompidou reconnu. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, No. 2, (Avril, 1984), str. 113-118.

BOISSIEU, Laurent de. Que reste-t-il du gaullisme? *La Croix*, 11. 11. 2006.

CHARLOT, Jean. Le gaullisme après de Gaulle. *Etudes*, No. 3845, mai 1996, str. 602-610.

LACHAISE, Bernard. Le RPR et le Gaullisme. Les infortunes d'une fidélité. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, No. 44, Numéro spécial: La culture politique en France depuis de Gaulle (Oct. - Dec., 1994), str. 25-30.

NOUGAYREDE, Natalie. La fin du gaullisme?. *Le Monde*, 5. 5. 2008.

Internetové zdroje:

<http://www.gaullisme.net/>

<http://www.france-politique.fr/>

<http://fr.wikipedia.org/>